

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Педагогічний факультет

Кафедра педагогіки дошкільної та початкової освіти

**СЮЖЕТНО-РОЛЬОВІ ІГРИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ
ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 4 курсу 11-471 групи

Спеціальності 012 Дошкільна освіта

Спеціалізація: логопедія

Освітньо-професійної (наукової)

програми Дошкільна освіта

Черепанова Ю.

Керівник к.пед.н., ст. викл. Вінник Т.О.

Рецензент к.пед.н., доцент Кабельнікова Н.В.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичний аналіз проблеми дослідження	6
1.1. Творчі здібності дошкільника.....	6
1.2. Поняття сюжетно-рольової гри та її роль у розвитку творчості у дітей дошкільного віку	17
РОЗДІЛ 2. Методологічні аспекти роботи з розвитку творчості у сюжетно-рольовій грі дітей старшого дошкільного віку	33
2.1. Вивчення рівня розвитку творчості у дітей старшої групи.....	33
2.2. Практична робота з розвитку творчості у старших дошкільників у сюжетно-рольовій грі.....	40
2.3. Аналіз результатів експериментальної роботи	42
ВИСНОВКИ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54
ДОДАТКИ	60
Додаток А.....	60

ВСТУП

Актуальність дослідження. Великі соціальні перетворення, що відбуваються в нашій країні, а також бурхливий науково-технічний прогрес пред'являють все більш високі вимоги до навчання і виховання кожної людини. Сьогоднішні умови життя вимагають від людей бути творчими особистостями, котрі здатні орієнтуватись, приймати рішення та працювати, а також бути креативними, тобто використовувати оригінальні підходи, ідеї та рішення. Особистість може самореалізуватися та адаптуватися до життя в суспільстві, розпоряджатися потенціалом особистісних ресурсів завдяки дієвим, продуктивним знанням і творчим можливостям. Це твердження підтверджується думкою С. Л. Рубінштейна: «Творчість – діяльність людини, яка створює нові матеріальні і духовні цінності, які, в свою чергу, мають суспільну значимість» [61].

Саме тому в центрі уваги сучасного загальноосвітнього навчального закладу є турбота про розвиток і формування творчої, всебічно розвиненої особистості. Це викликає необхідність створення певної системи навчання та розвитку творчо обдарованих дітей.

Вивчення і розвиток здібностей, які лежать в основі процесу оволодіння знаннями, є одним із основоположних напрямів підвищення ефективності навчання в загальноосвітньому навчальному закладі. Досліджуючи засоби оптимізації розумового розвитку дошкільників, потрібно приділяти більше уваги створенню умов для своєчасного виявлення і розвитку їхніх здібностей, творчого потенціалу особистості, а також формування творчого ставлення до світу і себе. Елементи новизни, які дошкільник вносить у свою діяльність, володіють досить відносним характером, однак вони – передумова динамічності тих знань, якими володіє дитина. З розширенням сфери цих знань з'являється можливість проявляти новизну та оригінальність на більш високому рівні.

Виявлення творчо обдарованих дітей та розвиток їхніх здібностей – це практично складне завдання, оскільки розуміння поняття творчості є неоднозначним. Через унікальність творчих проявів критерії творчості не визначені на достатньому рівні для дітей старшого дошкільного віку, адже саме вони не дають можливості застосування під час діагностики виключно стандартних («звичайних») тестів чи аналізу продуктів творчої діяльності.

Об'єкт дослідження: процес розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку.

Предметом дослідження: педагогічні аспекти застосування сюжетно-рольових ігор для розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку.

Мета роботи: обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність застосування сюжетно-рольових ігор для розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку.

У зв'язку з поставленою метою були сформульовані **завдання:**

1. Проаналізувати вікові та психолого-педагогічні особливості розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку;
2. Визначити сутність поняття сюжетно-рольової гри та її роль у розвитку творчості у дітей дошкільного віку;
3. Виявити стан сформованості творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку;
4. Обґрунтувати педагогічні засади з розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку з використанням сюжетно-рольових ігор;
5. Експериментально перевірити ефективність методики розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку.

Методи дослідження:

- вивчення та аналіз літератури;
- аналіз проведеної роботи та результатів дослідження;
- спостереження;
- педагогічний експеримент.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Творчі здібності дошкільника

На формування особистості дитини має вплив значна кількість чинників, з-поміж яких вагомими є культура й мистецтво. Поступове ознайомлення з культурною спадщиною людства долучає дитину до загальнолюдських цінностей, збагачує її власний життєвий досвід, надає можливість застосовувати набуті знання у притаманних дитині видах діяльності творчим чином. Наслідком цього є розвиток уяви, мислення, комунікативних навичок, умінь розуміти оточуючих тощо.

Творчість, творчі здібності, а також творча діяльність – це ті поняття, які були і залишаються в центрі уваги великої кількості вчених як нашої держави, так і зарубіжних. Проблема розвитку творчих здібностей особистості була розглянута у працях П. П. Блонського, О. В. Духновича, Я. А. Коменського, С. Ф. Русової, В. О. Сухомлинського, К. Д. Ушинського.

Досліджувалась ця проблема і вітчизняними психологією й педагогікою, зокрема такими вченими як В. І. Андрєєвим, Г. О. Баллом, Д. Б. Богоявленською, М. С. Лейтесом, О. М. Лук, Я. О. Пономарьовим, Г. С. Костюком, М. О. Холодною, О. І. Кульчицькою. Вони більшою мірою розглядали виявлення і підтримку загальної обдарованості дітей, а також творчих здібностей у різноманітних видах діяльності.

Дослідження зарубіжних науковців (наприклад, Дж. Гілфорда, О. М. Матюшкіна, Е. П. Торренса, С. Л. Рубінштейна) аналізують різнобічні аспекти проблематики творчих здібностей, такі як: природа, компоненти складу, показники та критерії розвитку, прийоми й методи їх формування [71; 79]. Наукові праці В. І. Андрєєва, Д. Б. Богоявленської, О. М. Лук, А. М. Маслоу, В. О. Моляко, Я. О. Пономарьова, котрі присвячені питанню психології особистості, зокрема досліджують її творчий розвиток, стверджують, що прояв і розвиток творчих здібностей – це невіддільні

елементи розвитку інших ознак особистості. До таких ознак дослідниками відносяться сміливість, незалежність у судженнях, оригінальність, розумова відкритість, чутливість до сприйняття нового та незвичного, висока толерантність до невизначених ситуацій, ініціативність, інтенсивна пошукова мотивація, здатність до самоактуалізації.

Таким чином, творчі здібності у деяких джерелах ототожнюють із стабільною готовністю особистості здійснювати самостійну пошукову діяльність, приймати самостійні рішення за умови невизначених чи складних ситуацій, і, крім того, з позитивною пізнавальною активністю [43].

Музичне мистецтво, художнє слово, образотворче мистецтво, театр – для дитини це джерело емоцій, з ними дошкільник переживає радощі та отримує враження, відкриває для себе мистецтво. В. Сухомлинським було зазначено: «Кожна дитина не тільки сприймає, але й малює, творить, створює. Те, як дитина бачить світ, –це є своєрідною художньою творчістю. Образ, що сприйняла й одночасно створила дитина, несе в собі яскраве емоційне забарвлення. Діти переживають бурхливу радість, сприймаючи образи навколишнього світу і додаючи до них що-небудь з фантазії. Емоційна насиченість сприйняття – це духовний заряд духовної творчості» [5].

Поняття творчості набуло широкого вжитку як у повсякденні, так і в науковій літературі. Різноманітність підходів до сприйняття творчості обумовило значну кількість трактувань цього поняття. Проаналізуємо визначення поняття «творчість», наведеного у різних джерелах.

Таблиця 1.1.

Основні визначення поняття творчості

Джерело	Визначення
Сучасний філософський словник	Діяльність людини, у ході якої нею створюються нові об'єкти та якості, схеми поведінки і спілкування, нові образи й знання [60].

Джерело	Визначення
Педагогічна енциклопедія	Вища форма активності та самодіяльності людини [55].
Академічний тлумачний словник української мови	Діяльність людини, що має за мету створення духовних та матеріальних цінностей; Діяльність, пройнята елементами нового, вдосконалення, збагачення, розвитку [73].
Український педагогічний словник	Продуктивна людська діяльність, що уможлиблює породження якісно нових матеріальних та духовних цінностей суспільного значення [21].
А. Маслоу	Потреба в самоактуалізації, реалізація своїх здібностей та життєвих можливостей повним і вільним чином [44].
Л. Виготський	Діяльність людини, спрямована на створення нового: чи то речей зовнішнього світу, чи умовиводів або почуттів, властивих самій людині [16].

Після аналізу вищевказаних визначень, узагальнимо, що творчість – це така особлива діяльність людини, у ході якої особистістю, водночас із задоволенням потреб у реалізації власних здібностей, створюються нові знання, об’єкти, схеми поведінки, робляться власні «відкриття».

У педагогічній та методичній літературі поняття «творчість» часто використовують поряд із поняттям «креативність». Креативність вчені-педагоги розглядають як характеристику творчого потенціалу особистості. У відповідності до термінологічного словника дошкільної освіти, «креативність – це рівень творчої обдарованості, здатності до творчості, що складає досить стійку характеристику особистості» [10].

Креативною називають таку особистість, котра має ряд внутрішніх передумов (тобто особистісних утворень, нейрофізичних задатків, специфіку когнітивної сфери), якими забезпечується її творча активність, реалізація самостійної пошукової діяльності [54].

Особливим середовищем взаємодії інформаційного, пізнавального, психологічного, педагогічного начал, яке створює комфортні умови для продуктивно-творчої діяльності та розвитку творчої особистості виступає продуктивне середовище пізнання.

Творча особистість – це індивід, який має високий рівень знань, схильний до нового, оригінального.

Л. Паламарчук зазначає, що творчість – це напружена робота, перед якою досить тривалий період відбувається накопичення вражень про довкілля, сприйняття та аналіз навколишнього світу і явищ, подій, усвідомлення особистого ставлення до них. Однак це твердження більшою мірою стосується дорослих. Для дитини ж пізнання оточуючого світу є сенсом життя, а творчість виступає як продукт цього пізнання. З огляду на психологію особистості дитини, особливості дитячої творчості поребують більш детального розгляду [54].

Аналіз наукової та науково-методичної літератури дозволив виділити наступне:

- творчі прояви у дітей починають спостерігатися досить рано. Однак наука не володіє достатньо повною характеристикою творчих проявів у дітей раннього віку. Перш за все, це зумовлено індивідуальністю кожної дитини, тобто, прояв творчості кожної окремої дитини буде властивим лише цій дитині, проте, безумовно, існують типові прояви творчості, які є характерними для молодших дошкільнят [75];
- дитяча творчість – непередбачувана, спонтанна. Творчі процеси частіше за все протікають на рівні підсвідомості, а фіксація кінцевого результату відбувається свідомістю. Однак не все, що змушує дитину відчувати подив, буде дивним для дорослих, оскільки дитячий світ є

своєрідним, непізнаним, індивідуальним, тобто таким, що не завжди має «доросле» пояснення;

– як творча, так і будь-яка інша дитяча діяльність характеризується поглинаючою допитливістю, дослідженням світу на кшталт: від «Що це?» до «Хочу дізнатися все!». Пізнавальна активність дитини націлена не лише пізнати окремо взятий предмет чи явище, а ще й розпізнати устрій, причину, мету, призначення, спосіб використання тощо. Пізнавальний інтерес – це важлива складова пізнавальної активності, яка зростає у ході накопичення досвіду пізнавальної діяльності дітьми, що знаходить свій прояв у творчості дітей;

– дітям властива тяга до казок, віршованих творів, музики, картин, тобто до мистецтва загалом. Одна з властивих рис дитини – це відчуття прекрасного, потяг о красивого. Від народження дитина тягнеться до ритмічних рухів, музичних мелодійних звуків, яскравих кольорів, виразної міміки, голосів дорослих та дітей. Поступово проходить формування естетичного сприйняття, що стає за основу для творчої діяльності [59];

– творчі здібності дітей формуються, зазвичай, у процесі гри. Саме гра – це провідна діяльність дошкільників та навіть молодших школярів, що «спричиняє» розвиток дитини. Навіть заняття сейозними справами проходить у формі гри. Через гру, експеримент, творчість відбувається пізнання дитиною навколишнього світу [53];

– для розвитку зазначених здібностей необхідні певні умови, за яких дитина не відчуватиме впливу дорослих. У час, коли дитина захоплена процесом, вільна і безтурботна, творче рішення ніби навіюється саме по собі. У дитини – подив, радість за результат. Таким чином, прояв творчості має місце там, де немає заборон, стримувань, певних знань, моральних принципів тощо. Л. Виготським було зазначено, що у дитячій творчості важливе місце посідає поєднання цілого та частин, реального та вигаданого. Отже, під час самостійної діяльності дітей або ж у ході ігор із залученням

дорослих варто ненав'язливим чином розкривати прийоми творчого мислення, навчати дитину помічати незвичне [53];

– креативність є однією з основоположних характеристик дитини шкільного віку, з допомогою якої характеризується активна позиція особистості, готовність до миттєвого прийняття рішень, допитливість, здатність до коментування процесу і результатів діяльності, стійка мотивація досягнень, розвинена уява, і, окрім цього, здатність створювати творчий образ, що вирізняють оригінальність, варіативність, гнучкість і рухливість.

Таким чином, дитяча творчість є своєрідною сферою життя дитини. У процесі творчості дитина здійснює самостійну діяльність, відбувається її спілкування з дорослими й однолітками.

Спостереження за дітьми та аналіз їхньої діяльності дозволяють зробити умовивід, що будь-яка діяльність – це своєрідна творчість: діти пізнають властивості предметів, що їх оточують; «грають» зі словами, тим самим вимовляється низка звуків рідної мови, створюються неординарні слова; експериментують із різноманітними матеріалами; просто грають. У процесі гри малюки мають можливість експериментувати, неодноразово виконувати певну дію, від якої вони отримують задоволення та, можливо, різні результати. У діяльності дітей яка наближена чи є ігровою, розвиваються наступні характеристики:

- швидкість мислення – це здатність до генерування якнайбільшого числа ідей. Інакше кажучи, це кількість ідей, які виникають за певну одиницю часу;
- гнучкість мислення – це здібність здійснювати легкий перехід між змістовно протилежними явищами різних класів. Процес творчості вимагає вміння гнучкої зміни стратегії і тактики творчого пошуку, «переключатися» від однієї до іншої, вміння переносу ідей від одного об'єкта до іншого і бути готовим отримати неочікуваний результат;
- сміливість – здатність до сприйняття рішень в ситуаціях невизначеності;
- оригінальність – здібність до формування нових, неочікуваних ідей, що різняться із загальноприйнятими;

- допитливість – це відкритість і зацікавленість у більш глибокому вивченні певних видів дитячої діяльності, наприклад образотворчої, літературної, музичної тощо [47].

Як було зазначено раніше, методична література розглядає ще одне пов'язане з творчістю поняття, а саме – творчі здібності. Як зазначив Е. Фромм, «творчі збірності – це ...здатність дивуватися, пізнавати, вміння знаходити вихід із нестандартних ситуацій; це спрямованість на відкриття нового й здатність глибокого усвідомлення» [11].

Таким чином, творчими здібностями називають уміння, а також здатність до творчого виконання певної діяльності, здійснення деяких дій, спрямованих на конкретний результат.

Творчі можливості – це такі якості та здібності, уміння та особливості мотиваційної сфери дітей дошкільного віку, що розвиваються і приводять до формування творчої особистості, розкриття потенціалу кожного дошкільника.

Творчим інтересом, зацікавленістю називають увагу, викликану значим, цікавим явищем чи дією, котрі спонукають до самостійної творчої діяльності, результат якої – відкриття нового або ж розв'язання певної проблеми.

З огляду на досвід практикуючих педагогів та наукову літературу, прояв творчих здібностей розпочинається у віці 4-5 років. У той же час, це не означає непотрібність розвитку цих здібностей до вказаного віку. Чим раніше дитина навчиться спостерігати, пояснювати незвичайні явища, експериментувати – тим ґрунтовнішою буде підготовка до прояву здібностей до творчості. У більшості своїй творчість визначають як вміння різноманітним чином висловлювати власні відчуття та уявлення про явища та природу навколишнього світу. Для цього варто навчити дітей бачити предмет різнобічно, вміти враховувати різноманітні ознаки предметів, створювати цілісний образ. Важливим є не лише вільний процес фантазування, а й

свідома спрямованість фантазії і творчих здібностей на вирішення різнорідних завдань.

Для формування творчих здібностей дошкільників необхідним є накопичення якомога більшої кількості вражень про навколишнє середовище у процесі виконання різноманітної діяльності. Трохи згодом діти зацікавляються процесом творчості спочатку в межах тієї діяльності, яка їм подобається найбільше, далі – в усіх можливих для дошкільників видах діяльності (наприклад, у грі, читанні, малюванні чи аплікації, співах тощо). Якщо дитина має сформований інтерес до певного (або ж декількох) виду діяльності, то вихованця можна буде захопити творчим процесом [43].

Творчі здібності – синтез властивостей і особливостей особистості, характеризуючих рівень їх відповідності вимогам певного виду творчої діяльності і зумовлюючий рівень їх результативності [14].

Творчі здібності – це якості й властивості особистості, які виявляються у синтезі мотиваційної, інтелектуальної, організаційної та комунікативної сторін творчої діяльності, від яких залежить можливість та рівень її успіху [4].

У дослідженні В. В. Рогозіної творчі здібності ототожнюються із особливим видом розумових здібностей. Особливими вони є, оскільки можуть створювати розумову діяльність поза вимогами, відхиляючись від традиційних норм мислення, генерувати різні оригінальні ідеї, знаходячи способи їх вирішення на практиці [16].

Проте, Я. О. Пономарьов творчі здібності зараховує до загальних здібностей особистості. Він визначає їх: «ступінь сформованості загальних здібностей для будь-якої форми поведінки, в тому числі і творчої» [15].

Якщо ж рівень розвитку загальних здібностей буде досягати високого, то це робить здатною людину до творчої діяльності. Тобто здатність творчо саморозвиватися є залежною від проявів творчої активності, а також від прагнення людини діяти. Б. М. Теплов та О. М. Леонтьєв творчі здібності називають стійкими властивостями особистості, що знаходять прояв у її

навчальній, виробничій та інших видах діяльності, а також є необхідною умову для творчого розвитку особистості [21].

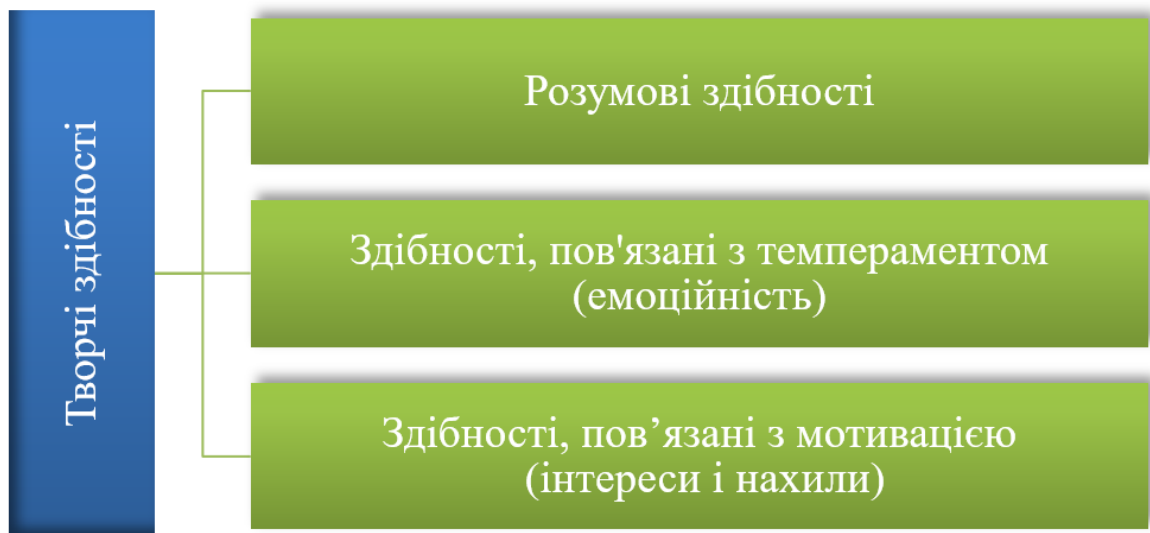

Рис. 1.1. Поділ творчих здібностей на групи [43]

Підходи щодо дослідження творчих здібностей, які виділяє В. Дружинін, розділяють загальні розумові здібності на пізнавальні й творчі. До цих підходів належать:

1. роль інтелекту – у даному підході в якості необхідної (але недостатньої) умови творчої активності особистості вбачається інтелектуальна обдарованість, а творчих здібностей, як таких, немає взагалі. В основу творчої поведінки покладаються мотиви, цінності, особистісні риси;
2. незалежність творчих здібностей (креативності) від інтелекту – творча здібність є самостійним фактором;
3. зумовленість інтелектуальною обдарованістю – наявність високого рівня інтелекту ототожнюється з високим рівнем творчих здібностей і навпаки [6].

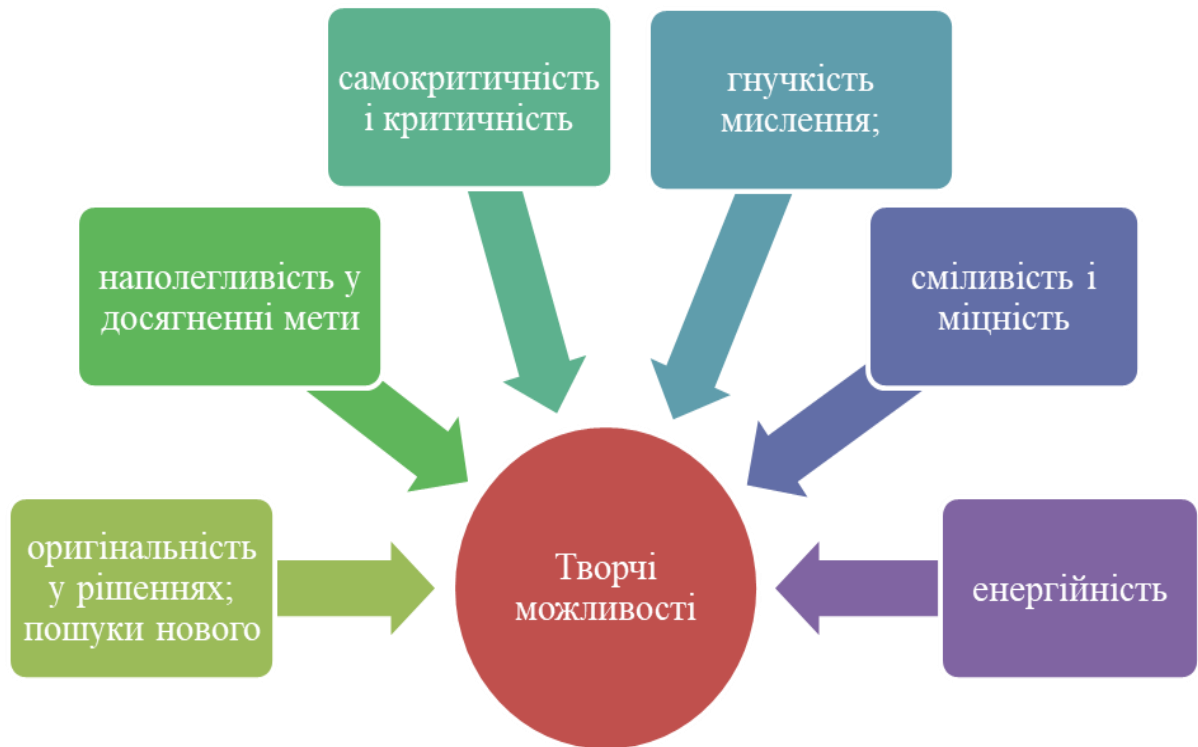

Рис. 1.2. Компоненти творчих можливостей (за В. О. Моляко) [9; 10]

За твердженнями І. І. Демченко навчати потрібно на основі репродуктивної і творчої діяльності з метою самовираження. Проте на практиці закладу дошкільної освіти все ще досі перевагу надають репродуктивній (відтворювальній) діяльності. Репродуктивна діяльність є основою, на якій у подальшому будуватиметься творча діяльність. В свою чергу, в її основі лежить когнітивний компонент, як умова для творчості та реалізації творчих здібностей.

Спрямованість на творчість, характерологічні особливості дошкільників, їх творчі вміння можуть спостерігатися вчителем під час освітнього процесу. Набагато складніше оцінити індивідуальні психічні особливості. Вони потребують деталізованого дослідження педагогом і психологами, оскільки гальмування розвитку психічних процесів у певний час призведе до спаду успішності у навчанні, а також у творчому розвитку дітей. Саме з огляду на це постає необхідність конкретизації творчих якостей особистості дошкільника. Їх сукупністю визначаються творчі можливості

дитини, на розвиток яких педагогу було б доцільно звернути увагу у ході освітньо-виховного процесу.

Формування творчої особистості дитини дошкільного віку має передбачати не лише посилений розвиток психічних процесів та творчих вмінь, а ще й мотивацію, характерні особливості, які інтегруються із психічними процесами та творчими вміннями, зумовлюючи здатність особистості до здійснення творчої діяльності. З цією метою дослідження процесу формування творчої особистості дошкільника використовує поняття творчих можливостей.

Творчі можливості дітей дошкільного віку відображають індивідуальні особливості розвитку та прояв творчих якостей кожного, зумовлюючи їх здатність творити.

Отже, творчі можливості дитини дошкільного віку є відносно самостійною та динамічною системою творчих якостей її особистості, котра нерозривно пов'язана із інтелектом, умовами розвитку; формування, розвиток та прояв якої у творчій діяльності забезпечують розвивальну взаємодію особистості із навколишньою реальністю. Творчі можливості знаходять свою реалізацію не лише у предметній діяльності, а ще й у житті, тобто самореалізація виступає засобом самоствердження, самостійного вираження і розвитку. За цього під творчим самовираженням розуміють здатність дітей до побудови свого внутрішнього світу, власного світовідчуття, себе у світі.

Творча навчальна діяльність дошкільника – це процес створення нового орієнтованого на оригінальність продукту, в якому дошкільник реалізує творчі здібності. Творчість, творчу діяльність, творчі здібності часто ототожнюють з креативністю, проте, ці поняття не є тотожними.

1.2. Поняття сюжетно-рольової гри та її роль у розвитку творчості у дітей дошкільного віку

У роботах Л.С. Виготського [11], В.В. Давидова [14], А.В. Запорожця [23], А.Н. Леонтьєва [30], Д.В. Менджерицької [33] та інших вчених гра визначається як творча діяльність, що зумовлює розвиток в умовах гри і креативності як здатності до творчості.

З самого раннього віку у дитини виявляються творчі процеси, найбільш продуктивно проявляються в ігровій діяльності. Гра є результатом і формою творчого відображення дитиною навколишньої дійсності.

Провідним видом діяльності дітей дошкільного віку є гра, в якій діти здобувають початкові знання про навколишній світ, виробляються правила поведінки, формується характер, розвиваються творчі здібності. У грі дитина не просто копіює реальну дійсність, а привносить в гру безліч власних фантазій, вигадок, комбінацій. При цьому безмежні можливості прояву фантазії, що відповідають інтересам, бажанням дитини, є джерелом

розвитку творчих здібностей дітей. Творча гра сприяє поєднанню реальності і вигадки, здатність до відтворення реальності з елементами творчості.

У період дошкільного дитинства як класичного віку дитячої гри, виникає і особливий її вид, званий сюжетно-рольовою.

Сюжетно-рольова гра - це творча діяльність, в якій діти беруть на себе ролі дорослих і в узагальненій формі в спеціально створюваних ігрових умовах відтворюють діяльність дорослих і відносини між ними. Уявна ситуація включає в себе сюжет, роль і пов'язані з нею дії.

Головною домінантою гри є сюжетно-рольова дію: вибір теми, розвиток сюжету, розподіл ролей і реалізація за допомогою втілення ігрових образів. Причому однакові теми рясніють у дітей різними епізодами, сюжетами. Діти зображують представників певної професії, членів сімей, персонажів казок, тварин. Відтворюючи ігровий образ, дитина втілює в

ньому особистісні якості. Основа сюжетно-рольової гри - уявна ситуація, в якій виражений поділ дійсності на реальну і символічну.

Суть сюжетно-рольової гри – це вигадування дитиною уявної ситуації, вибір атрибутів та дій згідно з задумом.

Літературні джерела, присвячені дитячій психології та педагогіці, стверджують, що зацікавленість сюжетно-рольовою грою виникає у віці до трьох років. Обумовлено це тим, що протягом перших років життя дитиною накопичуються уявлення про навколишній світ, проходить навчання діяти з предметами, розвивається координація рухів. Проте елементи зародження сюжетно-рольової гри спостерігаються у самостійній діяльності дітей віком 2-3 роки, під час відтворення малюками у своїх діях побаченого у повсякденному житті.

Гра у дошкільному дитинстві має переважно виховний характер: відбувається формування важливих особистісних якостей, розвиток розумових здібностей. Сюжетно-рольова гра – це один із основних методів навчання, оскільки закладаються культура взаємин у колективі, повага до дорослої праці різноманітних професій, прості соціальні компетенції (тобто як поводити себе у соціумі). Метою застосування сюжетно-рольової гри у вихованні дошкільнят є різнобічний розвиток особистості дошкільника в умовах уявної ситуації.

Таблиця 1.2.

Завдання сюжетно-рольової гри

<i>Вік</i>	<i>Завдання</i>
3-4 роки	Формується вміння діяти згідно з запропонованим сценарієм. Розвивається фантазія, здатність вигадувати простий сюжет в умовах уявної ситуації. Збагачується активний словниковий запас.
4-5 років	Розвиваються комунікативні здібності. Формується вміння самостійним чином розподіляти ролі, підбирати предмети для гри.

Вік	Завдання
	Збагачується соціальний досвід дитини (наприклад, правила поведіння у магазині, бібліотеці тощо). Розвиваються навички і, відповідно, досвід діалогічного мовлення.
5-6 років	Розвивається вміння самостійним чином визначати правила, імпровізації у ході гри. Дитину спонукають використовувати образи і сюжети художніх творів у іграх (із казок, оповідань, мультфільмів). Активізується діалогічне мовлення.
6-7 років	Розвиваються творчі здібності дитини, наприклад, заохочують застосовувати музичні інструменти, елементи танцю, співів у ході гри. Створюють стійкий інтерес до дорослої професійної діяльності (грають у поліцейських, рятувальників, лікарів тощо). Створюють мотивацію виготовляти декорації і атрибути для ігор у майбутньому.

Різновиди сюжетно-рольових ігор

За спрямованістю навчальної мети і способу її досягти сюжетно-рольові ігри бувають творчими, сюжетно-дидактичними й інтерактивними.

Творча сюжетно-рольова гра спонукає дітей максимально фантазувати, не лише копіювати поведінку дорослих за конкретних життєвих ситуацій, а ще й показувати власний варіант дій за уявних обставин.

Наведемо приклади таких ігор:

«Дитячий сад»

Завдання: поглибити уявлення дітей про особливості праці дорослих у дитячому садку; сформувати вміння виконувати ігрові ролі різноманітних

професій у дитячому садку, уміння «розгортати» сюжет гри; розвивати комунікативно-мовленнєві здібності; виховувати культуру спілкування.

«Магазин»

Завдання: формування уміння використовувати набуті знання про економічні поняття у ході гри широким і творчим чином; розвиток здібностей спільного розгортання гри, узгоджуючи власний задум гри із задумами однолітків; закріплення вмінь співвідношення товару із деякою сумою грошей; вирішення простих завдань на знаходження суми і різниці у межах першого десятка; формування відносин співпраці; виховання культури мовної комунікації.

«Театр»

Призначена для старших дошкільнят.

Завдання: сформувати у дітей навички застосування набутих раніше знань про навколишній світ у ході гри, творчого розвитку її сюжету; закріпити уявлення дитини про театр; виховати культуру поведінки у громадських місцях; розвивати уміння дітей ставити виставу на основі вже знайомої казки, наприклад, «Кіт, півень і лисиця».

«Лікарня»

Завдання: сформувати уміння творчого розвитку ігрового сюжету; виховувати почуття поваги до фаху лікаря; навчити дітей спілкуватися із однолітками та дорослими під час гри; застосування в грі знань про різні способи лікування, підбір атрибутів і предметів-замінників; закріплення назви медичних інструментів.

Сюжетно-дидактична гра – це ігрова форма навчання, за якої відбувається синтез творчої діяльності дітей із вивченням наочного матеріалу, практичне застосування набутих на заняттях знань. Вихователем здійснюється керування грою такого виду: озвучення обов'язків кожної з ролей, спостереження за ходом гри, коригування виконання дидактичного завдання. Сюжетно-дидактичні ігри базуються на творчих іграх, які є вже знайомими для дітей: «Дитячий сад», «Магазин», «Їдальня» тощо. Гра

набуває додаткового змісту: пізнавального (вміння розрізняти фрукти та овочі у грі «Їдальня»), математичного (підрахувати кількість предметів у грі), мовного (є актуальним для груп, у яких вивчають національну мову).

Організацію інтерактивних ігор можна обумовити впровадженням технічних засобів у навчальний процес закладу дошкільної освіти. Застосування інтерактивної дошки у ході сюжетно-рольових ігор сприяє збагаченню ігрового досвіду дітей. Проекції фотографій реальних місць (морських, тропічних пейзажів, міст і представників далеких країн), фантастичних сюжетів (ілюстрацій чарівної країни чи міста).

Тематика сюжетно-рольових ігор має умовний поділ: ділова гра, сучасна, гра для хлопчиків чи дівчаток (за інтересами).

У ході ділової гри відтворюється зміст професійної діяльності дорослих дітьми. Взаємодія учасників гри демонструє співпрацю керівників і спеціалістів. Ділова гра спрямована на культуру суспільних відносин та уявлення про професійну етику. Для дітей важливо зрозуміти важливість не лише керівних посад, а й кожного в команді.

Сучасна сюжетно-рольова гра має за основу реальне життя у XXI столітті. Дитяча свідомість відкладає у пам'яті відвідані дитиною місця, правила поведінки дорослих, їх ролі у функціонуванні різноманітних підприємств. Зміна світу дорослих, устрою сучасного суспільства, проява нових професій – про це діти дізнаються, зокрема, з всесвітньої мережі та телепередач. Тематика дитячої гри розширилася, з'явилися нові атрибути. Як наслідок, діти починають грати у «Офіс», «Туристичну компанію», «Модельне агентство», «Магазин» тощо.

Розподіл ігор за інтересами – окремо для хлопчиків і для дівчаток – відбувається у віці 4-5 років. Для дівчаток більше підходить моделювати діяльність матері, господині, традиційних жіночих професій (наприклад, медсестри, виховательки). Сюжетно-рольові ігри дівчаток потребують певного простору і достатньої кількості ляльок і їх предметів вжитку (колясок, ліжечок, посуду, одягу). Хлопчики у своїх іграх моделюють

чоловічу поведінку: захищають людей (ігри на військову тематику, у поліцейських чи пожежників), будують, займаються із технікою та транспортом.

Зазвичай сюжетно-рольові ігри проводять у перервах між заняттями та у вільний час пообіді. Також можливим є проведення гри під час прогулянки.

Досить частим є включення сюжетно-рольових ігор до структури мовних і творчих занять. Вихователь має виголосити умову і план гри, контролювати дії дітей, оскільки у такому випадку гра виступає інструментом навчання.

Сюжетно-рольова гра – це засіб для розвитку мови та мовлення. На занятті з мови дітьми вивчаються наочні матеріали з названої теми, проходить розмова із вихователем, ознайомлення з новими словами та їх значенням. Вихователь висуває пропозицію зануритись в тему та гру, застосовуючи нові слова у діалогах.

Активізація фантазії і розвиток талантів дошкільників здійснюється за рахунок застосування сюжетно-рольових ігор у ході творчих занять з музики, театральної діяльності.

Заняття з музики можуть містити сюжетно-рольові ігри-танці. Дітьми виконуються рухи під музику згідно з тематикою композиції. Наприклад, на лісовій галявині діти зображуватимуть зайчиків, лисиць, ведмежат, під час танцю з шаблями здійснюється імпровізація на військову тематику, тематика «Лісоруби» та «Косарі» передбачає моделювання трудової діяльності у ході танцю.

Окрім того, сюжетно-рольова гра виступає найпершою сходинкою у театралізованій діяльності дітей дошкільного віку. Проводяться ігри-інсценування за сюжетом літературних творів, наприклад, таких казок: «Ріпка», «Теремок» тощо.

Організувати сюжетно-рольові ігри варто розпочинати із підготовки іграшок і декорацій, атрибутів. Для молодших дошкільників підбір предметів для конкретної гри здійснюється вихователем, вони розміщуються у ігровій

зоні, причому у вільному доступі, тим самим відбувається стимулювання інтересу до здійснення самостійної діяльності. Для дітей середнього і старшого дошкільного та молодшого шкільного віку (4-7 років) атрибути зберігають у секціях ігрової зони або ж у коробках, розподілені по темах (окремо посуд, окремо – інструменти для гри в лікарів). У старших групах дітьми залюбки власноруч виготовляються матеріали для ігор, наприклад, картонні мечі, пластилінові продукти, малюнки та ілюстрації.

Вихователь здійснює ознайомлення із перспективним планом розвитку та збагаченням ігрової діяльності, ним виявляються індивідуальні інтереси дітей, їх здатність самостійно продумувати сюжет. Враховуючи отримані дані, педагог починає організовувати сюжетно-рольову гру в групі за такими етапами:

1. Вибирають тему гри, складають приблизний план гри із можливими варіантами сюжету.
2. Готують середовище гри: меблі (розставляють столи, стільці), деталі костюмів, атрибути гри, матеріали для самостійного виготовлення предметів за сюжетом.
3. Створюють мотивацію і розпочинають гру.
4. Підтримують ігрову ситуацію: контролюють емоційний стан усіх учасників гри, дають підказки з метою збагатити сюжет, підбадьорити;
5. Завершують гру: здійснюють аналіз виконаних ролей, як був втілений сюжетний задум, хвалять за ініціативність і прояв фантазії.

Проблема прояву дітьми креативності в сюжетно-рольовій грі широко висвітлюється в психолого-педагогічних дослідженнях і розглядається Л.С. Виготським [11], Д.В. Менджеріцкой [33], Н.Я. Михайленко [34], М.М. Подд'яковим [39], Д.Б. Ельконіна [63] і т.д. Н.Я. Михайленко вказується, що організації гри в дошкільних установах надається незначна увага [35].

Креативність дошкільника в сюжетно-рольовій грі виражена наявністю здатності до задуму, його реалізації, комбінування ігрових знань і уявлень,

емоційної передачі власних думок і почуттів, здатності до створення ігрового образу і втілення ролі. Здатність до створення задуму в сюжетно-рольовій грі обумовлена наявністю у дитини попереднього досвіду, що визначається ще й емоційним сприйняттям. Від того, наскільки добре дитина сприймає створюваний в сюжетно-рольовій грі образ, залежить і багатство ігрового задуму, і творчий пошук оптимальних засобів його втілення. Ігровий образ на етапі створення задуму відображається за допомогою уяви дитини. Проявом креативності в грі є процес ототожнення дитини з обраним їм уявним персонажем, реальні дії якого дитина намагається відтворити в ігровій формі за допомогою символічних ігрових дій.

Реалізацією ігрового сюжету передбачено існування емоційно-чуттєвої комунікації між учасниками гри як прояву здібності до суб'єктивної уяви. Рольова поведінка в сюжетно-рольовій грі виступає в якості форми прояву творчих здібностей дошкільника.

Роль є специфічною формою прояву творчої здатності уяви дитини. Роль комбінує всю сукупність властивостей дитячої уяви: універсальність (здатність відтворювати роль з використанням будь-якого предметного матеріалу); синтез (здатність поєднувати власні емоції і виразні можливості персонажа); поліфункціональність (здатність розвивати роль за допомогою встановлення комунікацій).

Сприйняття сюжетно-рольової гри в дошкільному віці набуває характеру специфічної діяльності у дитини, що представляє йому простір для фантазії. Однак гра повинна розглядатися не тільки з точки зору мрій, вимислу і фантазування, оскільки вона виступає в якості особливої реальності, що дозволяє дитині виходити за рамки буденного життя, досягати в доступній для дитини формі складні почуття, що втілюються за допомогою гри.

У процесі залучення в ігрову діяльність, дитина здатна емоційно ототожнювати себе з уявним людиною, роль якого він виконує, за допомогою присвоювання його норм і цінностей як власних, що відбувається за

допомогою розвиненого у дошкільника механізму ідентифікації. Відповідно дитина здатна знаходити вихід з різних ситуацій, шукати шляхи вирішення при виникненні труднощів саме завдяки допомозі гри, в якій він отримує позитивну підтримку, ототожнюючи себе з позитивною роллю. Це дозволяє дитині засвоювати морально-етичні норми і правила, сприяє формуванню правильної і прийнятої в суспільстві культури поведінки.

У сюжетно-рольовій грі відбувається реалізація ігрових і реальних взаємин, при цьому ігрові відносини розподіляються відповідно до сюжету і ролі, а реальні - згідно діям дітей, як рівноправних партнерів по спілкуванню.

Прийняття на себе дитиною ролі завжди є емоційно привабливим процесом, надають стимулюючий вплив на виконання дій з перевтілення. Поява сюжету в грі сприяє подальшій мотивації творчої діяльності дитини. Образ, який втілюється в ролі, стає еталоном для контролю, орієнтиром поведінки, оскільки оцінити свої дії, і підпорядкувати їх певним правилом дитині дошкільного віку ще дуже важко, а правила, задані роллю, по-іншому сприймаються і оцінюються [25].

Гра несе в собі ознаки добровільності, оскільки неможливо грати з примусу; символічні ознаки - реальні предмети заміщуються символічними. Ігрова творчість в сюжетно-рольовій грі є обов'язковою складовою особистісного становлення дитини, оскільки гра - це форма творчого відображення дошкільням реальної дійсності.

За допомогою гри діти не здатні просто копіювати дійсність, вони намагаються вносити в ігрові дії безліч фантазій, вигадок і комбінацій, що мають необмежені можливості. У грі як вигляді творчої активності дитина знаходить джерело реалізації його інтересів і потреб, що втілюються з використанням уяви.

Сюжетно-рольова гра надає можливості для творчого перетворення дійсності, в ній присутні поєднання реальності і задуму, точне відтворення реальності і порушення цієї реальності. Завданням педагога, як вказує Н.Ф. Комарова, є стимуляція творчої активності дітей в сюжетно-рольовій грі за

допомогою включення в гру різних ролей як казкових, так і реальних персонажів. Це сприяє активізації уяви і фантазії дошкільників, спонукає їх до вигадування несподіваних поворотів гри. введення в сюжетно-рольові ігри нових персонажів і ситуацій є показником творчої активності дитини в грі [27].

В даний час психолого-педагогічні дослідження орієнтовані на вивчення особливостей сюжетно-рольової гри як творчої діяльності; на виявленні форм прояву творчих здібностей дитини в сюжетно-рольовій грі; на аналізі чинників і показників розвитку креативності дошкільників в сюжетно-рольовій грі; на шляхах оптимізації педагогічного керівництва грою в інтересах розвитку у дітей креативності в грі. Так, Д.В. Менджеріцкая вважає саме творчість основною характеристикою сюжетно-рольової гри і сюжетно-рольові ігри відносить до категорії творчих ігор, які розкривають творчі прояви дитини [33].

Структура ігрової діяльності та умови гри стимулюють уяву і творчі здібності дитини, а розбіжність ігрового і реальної дії призводить до виникнення нового, уявного творчого задуму. У дошкільних установах найважливішим завданням створення атмосфери, що спонукає дітей до творчості, є «емоційний погляджування», що включає такі прийоми, як звернення до дітей тільки по імені, збереження доброзичливою інтонації і ласкавого тону, підбадьорливі дотику до дитини, підкріплення дій дитини похвалою і схваленням.

Це сприяє збереженню в групі відповідного емоційного фону; в результаті у дітей зберігається стан творчого переживання, підйому, осмислення навколишнього світу. Велике значення має також розширення наявного досвіду дитини для створення міцних основ для розгортання його творчої діяльності. Чим більшою кількістю елементів дій має дитина, тим продуктивніше буде його творча діяльність, із залученням уяви.

У сюжетно-рольовій грі творчість дошкільнят направлено на реалізацію задуму гри, комбінування своїх знань і 30 подань, до передачі

своїх думок і почуттів, на створення образу, вигадування і втілення ролі. Створення нового творчого задуму пов'язане з наявними у дитини знаннями і уявленнями, і емоційним сприйняттям. В результаті асоціацій і комбінування вражень виникає новий ігровий образ, який втілюється в грі дітей в уяві, на етапі створення задуму. Рольова поведінка передбачає взаємодію, і подібна взаємодія має яскраво виражену забарвленням.

Емоції домінують в ігровому спілкуванні в афективному взаємодії, і вимагаються від дитини вміння адекватного реагування на мінливий в ході гри рольова поведінка партнера проявляються в здібностях вміти встановлювати емоційний обмін з учасниками ігрового взаємодії [11].

Рольова поведінка служить синтезованої формою прояву творчих здібностей дошкільника в сюжетно-рольовій грі. У сюжетно-рольовій поведінці дитини виражається індивідуальний досвід дітей, чуттєво-емоційне відображення цього досвіду, а також регламентовані зовні атрибутивно-комунікативні вимоги до рольової поведінки [14].

У сюжетно-рольовій грі (як у формі творчої діяльності) роль виступає специфічною формою прояву творчої здатності фантазії та уяви. В ролі, яку бере на себе дитина в сюжетно-рольовій грі, проявляються такі характеристики уяви:

- уява універсальна, здатна позначити певну роль на будь-якому предметно-чуттєвому матеріалі;
- здатна до синтезу і несуперечливого об'єднання у ролі власних емоцій та виразних можливостей із заданої ззовні «сміслової» логіки поведінки свого персонажа;
- поліфункціональна, тобто здатна відобразити у рольовій поведінці не лише вихідну «заданість», а ще й розвинути, добудувати «роль», забезпечивши необхідну комунікацію з іншими учасниками гри.

Відповідно перед педагогом постає завдання - стимулювати творчу активність дітей у грі, чому в значній мірі сприяє реалізація ігрового задуму з включенням в нього всіляких ролей з різних сфер життя: з казкових і

реальних персонажів. Включення в загальний ігровий сюжет подібних ролей сприяє активізації уяви та фантазії дітей, спонукає їх придумувати нові несподівані повороти подій, які роблять осмисленими спільне існування і взаємодія різних персонажів. Вихователю необхідно враховувати ігрові інтереси дошкільнят, які не часто можуть вільно реалізуватися в спільному взаємодії.

У спільній роботі з дітьми педагог повинен показати спосіб розгортання сюжету з різними непеєднувані ролями. Необхідно стимулювати дітей, допомагати їм вводити в попередній план гри абсолютно нові ситуації, події, нових персонажів. Це є показником вільного володіння дітьми ігровими способами діяльності і показником творчої активності дитини. Таким чином, сюжетно-роїв гра надає дошкільнику можливість для реалізації його творчого потенціалу, прояви творчої здатності його уяви.

Керівництво сюжетно-рольовими іграми включає наступний алгоритм: вибір гри; педагогічна розробка плану гри; ознайомлення дітей з планом ігр та його спільна доопрацювання; створення уявної ситуації як основа творчості; розподіл ролей; початок гри і розігрування з дітьми окремих ігрових епізодів; збереження ігрової ситуації [27].

Сюжетно-рольова гра являє собою особливий тип діяльності, що втілює творче ставлення до навколишньої дійсності за допомогою розбіжності ігрових і реальних дій, що передбачає зародження нового, уявного задуму. Досить привабливі ігрові умови надають дитині простір для його творчої діяльності. Показником наявності у дітей креативності є здатність до реалізації задуму, комбінування знань і уявлень, до створення ігрового образу, до вигадування і втілення ролі.

Факторами, які впливають на спрямованість сюжетно-рольових ігор дітей, на розвиток та поглиблення ігрових образів, виступають твори мистецтва та художня література. Як прийомів, використовуваних для стимулювання інтересу дітей до ігрових ролей, застосовуються вибіркоче повторне читання творів, аналіз образів героїв, бесіди про них, складання

дітьми творчих розповідей про персонажів, розгляд репродукцій, розповіді на їх основі.

Важливо в сюжетно-рольових іграх надавати дітям простір для прояву ними ініціативи, уникати шаблонів. Необхідно уникати несхвальних оцінок творчих спроб дитини, уникати шефства, підтримувати творчі починання дитини. У педагогіці є методи, які спрямовані на розвиток креативності у дошкільнят. Уваги заслуговує аналіз комплексного методу керівництва грою, розробленого і апробованого в дослідженнях групи авторів (Є. Зворигіна, Н.Ф. Комарова [27], С.Л. Новосьолова [36]). А. Страунінг виділено метод створення ситуацій мозкового штурму, який передбачає спільне з дітьми обговорення виникаючих в сюжетно- 33 рольовій грі складнощів з допомогою постановки дорослим питань, які контролюють творчі рішення наявних проблем дітей проблем. Г.Я. Бушем був запропонований метод гірлянд та асоціацій [8, с. 630].

В даний час потрібна організація нестандартних способів ігрової діяльності дітей таким чином, щоб цілеспрямовано спонукати дошкільників до самостійних творчих проявів (звернення з пропозиціями щодо змін предметного середовища; введенню нових персонажів, зміна рольової поведінки).

Для вирішення даної проблеми необхідно використовувати такі методи:

- метод постановки ігрового завдання (розвиток здатності активізувати наявний у дитини ігровий досвід) придумування нового задуму і рольової поведінки нових персонажів;
- метод створення ситуацій «мозкового штурму»
- спільне обговорення з дітьми ігровий проблеми шляхом постановки питань, що дозволяють педагогу контролювати активність дітей і стимулювати ухвалення ними творчих рішень. Діти мають можливість фантазувати, висловлювати власну думку з приводу гри, досягати угоди, в результаті чого активізується творчий потенціал;

- метод демонстрації творчої поведінки педагогом - для стимулювання творчих здібностей дітей. Дитині демонструються несподівані способи рольової поведінки, і показується спосіб вирішення ігрових проблем різними способами; - метод заохочення задумів дітей
- прийняття задуму дітей для реалізації в ігровій діяльності, що сприяє залученню уваги дітей до нових ідей;
- метод надання дітям ігрового матеріалу - є стимулом для самостійних творчих проявів дітьми. Розвиток креативності в сюжетно-рольовій грі можливо за умови, якщо ініціатива в грі належить самій дитині, а вихователь керує грою лише непрямими методами, не перешкоджаючи прояву дитиною ініціативи і свободи вибору.

А.Н. Леонтьєвим [30] у роботах неодноразово було підкреслено нерозривність ігрової дії та уявної ситуації. Власне ігрова дія виходить з практичної дії, тобто вона породжена не уявною ситуацією, а навпаки – уявна ситуація породжена неспівпадінням ігрової дії із операціональним боком практичної дії [30]. Предмети і дії з ними у грі набувають особливого особистісного сенсу, оскільки дитина спирається на вже здобутий раніше емоційний досвід, на житеві знання про реальне призначення предметів. А.Н. Леонтьєв класифікував уявну ситуацію як результативний момент, а ігрову роль як констатуючий момент гри. У старшому дошкільному віці ігрові дії починають скорочуватися і узагальнюватися, знижується значення матеріальної опори, все це сприяє переносу їх на нові предмети і в нові ситуації.

Л.С. Виготський вказував на особливу значущість виникнення уявної ситуації для подальшого розвитку гри. Уявна ситуація перетворює предметну діяльність дитини, оформляє її в гру. Сюжетно-рольова гра, тоді стає грою, коли в ній з'являються «відкриті» сюжет і роль [11]. Висновки по першому розділі. Різноманітність трактувань поняття «креативність» передбачає дослідження її в контексті «творчого мислення» (Дж. Гілфорд, Е. П. Торренс, М.А. Холодна); «Творчої здатності усвідомлювати протиріччя»

(Е.П. Торренс); «Здатності відмовлятися від стереотипних способів мислення» (Дж. Гілфорд), «здатності до творчості і творчої обдарованості» (В.Н. Дружинін); «Системного психічного освіти» (Т.А. Баришева, Ю.А. Жигалов); «Творчої уяви» (Л.С.Виготський, О.М. Дьяченко); «Компонента обдарованості» (Д.Б. Богоявленська) тощо.

Отже, в якості основних критеріїв креативності виділяють: оригінальність, гнучкість, швидкість і варіативність. Старший дошкільний вік є сензитивним етапом для розвитку креативності дитини. У цьому віці діти вже здатні вільно оперувати вже раніше засвоєними зразками поведінки і діяльності, і здатні відхилятися від загальноприйнятих стандартів шляхом комбінування зразками поведінки при побудові продуктів уяви. Однак для розвитку креативності дитини необхідне включення його в діяльність, яка надає простір для прийняття креативних рішень. Гра реалізує такі функції, як розважальну, комунікативну, функцію самореалізації, терапевтичну, діагностичну, корекційну, комунікативну і соціалізуючу. У грі діти набувають початкові знання про навколишній світ, виробляються правила поведінки, формується характер. Ігри сприяють розвитку психічних якостей, особистісних особливостей дошкільників, активізують пізнавальну сферу, розвивають розумову діяльність. У грі відбувається розвиток комунікативних навичок дітей, допомагає дітям усвідомити своє місце в системі відносин і встановлювати дружні зв'язки. Гра сприяє становленню довільності дитини, в іграх розвивається мовна діяльність і потребностно-мотиваційна сфера. Сюжетно-рольова гра створює оптимальні умови для формування креативності дітей. Домінантою гри є сюжетно-рольова дія: вибір теми, розвиток сюжету, розподіл ролей і реалізація за допомогою втілення ігрових образів. Гра - це форма творчого відображення дошкільникам реальної дійсності. Сюжетно-рольова гра є необхідною умовою для розвитку у дошкільнят креативності, оскільки в грі дитина моделює свою поведінку, використовуючи предмети-заступники, уявні предмети, придумує ігровий задум. Для розвитку креативності дитини в ігровій діяльності дошкільників

використовуються наступні методи: метод постановки ігрового завдання; метод створення ситуацій «мозкового штурму»; метод демонстрації творчої поведінки педагогом; метод постановки ігрового завдання; метод заохочення задумів дітей; метод надання дітям ігрового матеріалу.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ З РОЗВИТКУ ТВОРЧОСТІ У СЮЖЕТНО-РОЛЬОВІЙ ГРІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Вивчення рівня розвитку творчості у дітей старшої групи

Упровадження в сучасну практику роботи освітніх закладів особистісно орієнтованої моделі навчання висуває потребу у нових підходах до проєктування навчального середовища, обрання нестандартних методів та форм залучення дошкільників до різних видів діяльності, що передбачає глибоке й різнобічне вивчення пізнавальних та творчих можливостей дітей, новий підхід до забезпечення умов розвитку творчих можливостей.

Сьогодні переважна більшість дослідників віддають перевагу методу спостереження, оскільки завдяки йому можна зняти жорстку обмеженість тестування та отримати набагато біль цінну інформацію про здібності дітей. Саме з огляду на це процес виявлення обдарованості у дітей розпочинають із всебічного спостереження за ними. Відомості про життя дитини, надані бідьками, спряють підвищенню ефективності процесу пошуку, оскільки надають можливість дізнатись про наявність у неї особливих здібностей або ж інтересів, особливостей спілкування із дорослими та іншими дітьми.

Задля активної розумової та творчої діяльності дітей застосовується один із найпоширеніших методів навчання – бесіда. Бесіда може носити характер вільної дискусії, розвивати самостійність судження творчого задуму. Проте одної лише бесіди, нехай і з навідними питаннями не буде достатньо для виявлення та подальшого формування творчих здібностей.

Виявлення обдарованості залежить від багатьох чинників, тому необхідно використовувати всі можливі джерела інформації про дитину. Лише після зіставлення інформації, отриманої з різних джерел, та проведення її аналізу, можна робити висновки.

Процес виявлення творчих здібностей здійснюється поетапно:

I етап. Необхідним є проведення низки заходів, що спрямовані на визначення інтересів та початкового рівня розвитку дітей із використанням анкетування дітей, педагогів та батьків. Можливим є застосування методу інтерв'ювання дітей і батьків. Потім вивчають та аналізують результати творчої роботи дошкільнят. На цьому етапі визначається коло учнів, які відрізняються від однолітків здібностями та поведінкою.

II етап. Тестування дітей педагогами. Для пошуку та визначення здібних, обдарованих, талановитих дітей застосовуються розроблені методистами тести. Вони призначені визначити рівень знань або вмінь з певного виду діяльності.

III етап. Визначення рівня загальнорозумового розвитку дітей з допомогою стандартизованих тестів здібностей та тестів загальнорозумового розвитку, що ґрунтуються на початковому матеріалі.

IV етап. Застосування психологічних тестів. Оцінюють рівень розвитку пізнавальних процесів, тобто пам'яті, типу мислення, уваги, уяви, сприйняття, відчуттів, мовлення. Визначають типологічні властивості нервової системи, характеристичні якості особистості, встановлюють індивідуальні відмінності щодо вікових норм.

V етап. Індивідуальне тестування дітей з підвищеним рівнем розумових здібностей психологом. Оцінюють і прогнозують рівень інтелектуальних, творчих, психомоторних здібностей.

VI етап. Розробка конкретних строго індивідуальних програм розвитку особистості обдарованої дитини з урахуванням її психологічних особливостей.

Проблема творчої обдарованості є досить актуальною для сучасного суспільства. Однак значна кількість аспектів цієї проблеми досі лишаються невирішеними. Одне з головних питань психології творчості – діагностування креативності й творчих здібностей. Причиною цього є протиріччя між сутністю тестів та сутністю творчості.

Тест є стандартизованою процедурою дослідження за завчасно заданим набором параметрів. А сутність творчості – це навпаки, вихід за межі заданого і вже відомого.

Тобто, можна сказати, що тест креативності є стандартом виміру нестандартності. Зазначені непереборні протиріччя закладені в основу ідеї тесту творчості. Всі тести з визначення креативності об'єднують один загальний недолік, якщо точніше, то метод оцінювання креативності все ще досить недосконалий, оскільки відповіді оцінюються за критерієм частоти зустрічі їх у вибірці.

Таким чином, оцінка значною мірою залежна від характеристик тієї вибірки, за якою проводять діагностику. Більш того, відповіді представників однієї групи будуть відрізнятися залежно від настрою і фізіологічного стану; від часу року (наприклад, якщо тест на домальовування малюнків проводять у грудні, коли все навколо пронизане передчуттям Нового Року, багато дітей намалюють ялинки, кульки та інші предмети, пов'язані з цим святом). Тобто, кожен окремий випадок діагностики потребує практично повністю розробляти тестові норми і норми оцінювання кожної з вибірок з використанням спеціальних формул. Це потребує значної кількості часу і певних навичок [78].

Більшість сучасних тестів є модифікацією тестів Гілфорда й Торренса [37]. Дж. Гілфорд і його співробітники розробили тести дослідження здібностей, що тестують переважно дивергентну продуктивність:

1. Тест легкості слововживання: *«Напишіть слова, що містять зазначену букву» (наприклад, «к»)*.
2. Тест на використання предмета: *«Перерахуйте якнайбільше способів використання кожного предмета» (наприклад, консервної банки)*.
3. Упорядкування зображень: *«Намалюйте об'єкти, використовуючи такі фігури: коло, прямокутник, трикутник, трапеція. Кожну фігуру можна*

використовувати багаторазово, змінюючи її розміри, але не можна додавати інші фігури або зайві».

Всього батарея тестів Гілфорда містить 14 субтестів, причому 10 з них тестують вербальну креативність, а 4 – невербальну. Надійність тестів Гілфорда коливається у межах від 0,6 до 0,9. Варто зазначити, що час виконання тестів необхідно обмежувати.

Подальший розвиток тести Гілфорда отримали у дослідженнях відомого американського вченого П. Торренса, яким було розроблено власні тести під час навчально-методичної роботи з розвитку творчих здібностей дітей [50].

П. Торренс виділив умови, що сприяють появі та розвитку творчості у дітей:

- орієнтація дитини на творчі рішення;
- зняття перешкод щодо ініціативи дитини; заохочення творчості вдома і в дошкільному закладі;
- можливості діяти з думками і предметами;
- виховання у дитини знання цінності творчих рис своєї особистості;
- уваги до всіх властивостей навколишнього середовища.

Перераховані умови ґрунтуються на підході до творчості, розробленому в концепції гуманістичної психології. Не можна форсувати творчий розвиток дитини, а треба створювати умови для виявлення його внутрішніх можливостей. К. Роджерс виділяв внутрішні і зовнішні умови, що сприяють розвитку творчого потенціалу (рис. 2.1).

Розроблена П. Торренсом концепція обдарованості містить три складові: творчі здібності, уміння, мотивація. Програма складається з кількох етапів. Перший етап передбачав перевірку досліджуваного вербальними задачами на розв'язок анаграм. Він мав вичленити єдино правильну гіпотезу і сформулювати правило, що і приведе до розв'язання проблеми. Сає таким чином тренували конвергентне мислення за методикою Дж. Гілфорда.

Рис. 2.1. Умови, що сприяють розвитку творчого потенціалу
(за К. Роджерсом)

Наступний етап пропонує досліджуваному малюнки. Він мав розглянути, продумати всі можливі та неймовірні обставини, що призвели до зображеного на картинці результату ситуації, а також зробити прогноз можливих наслідків. Далі досліджуваному пропонують різноманітні предмети і просять перерахувати всі можливі способи їх використання.

За Е. П. Торренсом, такий підхід до тренінгу здібностей дозволяє звільнити людину від заданих зовні обмежень, і вона починає мислити творчо і нестандартно. Під креативністю Е. П. Торренс розумів «здатність до загостреного сприйняття недоліків, прогалин в знаннях, дисгармонії». Він вважав, що акт творчості поділяється на фази сприйняття проблеми, пошуку

розв'язання, зародження та формулювання гіпотез, їх перевірки, модифікації та знаходження результату.

Таким чином, в поняття креативності Е. П. Торренсом були включені не тільки специфічні для неї феномени (наприклад, формулювання гіпотез), а ще й ті особливості, що безпосередньо пов'язані з загальним інтелектом. У своїх подальших працях Е. П. Торренсом було здійснене деяке коригування своїх уявлень про креативність та підібрано процедури її діагностики. Як результат – концептуально валідність його тестів підвищилась, а показники значно звільнилися від впливу загального інтелекту.

Характеристика основних параметрів креативності, запропонована Е. П. Торренсом:

- 1) легкість оцінюється як швидкість виконання тестових завдань;
- 2) гнучкість оцінюється як кількість переключень з одного класу об'єктів на інший в ході відповідей;
- 3) 3)оригінальність оцінюється як мінімальна частота появи даної відповіді в однорідній групі;
- 4) точність у тестах Торренса оцінюється за аналогією з тестами інтелекту [65].

Повний тест Е. П.Торренса (Torrance Test of Creative Thinking) має у своєму складі 12 субтестів, що згруповані у три батареї: вербальна, зображувальна і звукова. Ними здійснюють діагностику відповідно словесного творчого мислення, зображувального творчого мислення і словесно-звукового творчого мислення. Надійність тестів Е. П. Торренса сягає від 0,7 до 0,9. Вони призначені для діагностики різних вікових груп, починаючи дошкільників і до дорослих [78].

Тести Торренса призначені для використання в таких цілях:

1. дослідження творчих здібностей учнів;
2. індивідуалізація навчання відповідно до потреб обдарованих дітей і його організація в особливих формах: експериментуванні, самостійних дослідженнях, дискусіях;

3. розробка корекційних та психотерапевтичних програм для обдарованих дітей, що мають проблеми з навчанням;
4. оцінка ефективності програм і способів навчання, навчальних матеріалів та посібників: тести дозволяють стежити за змінами самих здібностей, а не тільки за кінцевими результатами навчання;
5. пошук і виявлення дітей з прихованим творчим потенціалом, не що виявляється іншими методами.

Розглянемо характеристику основних параметрів креативності, запропонованих П. Торренсом.

Легкість оцінюється як швидкість виконання тестових завдань – у зв'язку з цим деякі дослідники вважають, що цей параметр аналогічний параметрам швидкісного інтелекту.

Гнучкість розглядається як кількість переключень з одного класу об'єктів на інший у ході відповідей.

Проблема оцінювання результатів тестування полягає у необхідності обрання критеріїв для розбивки відповідей досліджуваного на класи.

Оригінальність оцінюється за частотою появи даної відповіді в однорідній групі.

У тестах П. Торренса використовується така модель: якщо відповідь досліджуваного зустрічається менш ніж в 1% випадків, то вона оцінюється 4 балами, якщо відповідь зустрічається менш ніж у 1-2% випадків, досліджуваний отримує 3 бали і так далі. Якщо ж відповідь трапляється більше, ніж у 6% випадків – то жодного балу не присвоюється. Таким чином, оцінка оригінальності «прив'язана» до частоти відповідей, які дає вибірка стандартизації.

В експериментах Дж. Гілфорда і П. Торренса вводилась єдина умова, яка відрізняла тести креативності від тестів інтелекту: досліджуваний міг давати будь-які варіанти та будь-яку кількість відповідей на завдання (за визначенням дивергентного мислення). Час виконання завдань обмежений,

завдання пропонувалось експериментатором, не вибиралось і не будувалось досліджуваним, оцінка точності відповіді була присутня, як і тестові норми [67].

У дослідженні була задіяна методика дослідження рівня творчого мислення на основі тесту П. Торренса.

Тест творчого мислення П. Торренса вперше запропонований однойменним американським психологом у 1962 р. Він призначений для діагностування креативності, починаючи від дошкільного віку (5-6 років). Ускладнені варіанти можуть бути використані також в інших вікових групах (до 17-20 років). Головним завданням, яке ставив перед собою П. Торренс, було отримати модель творчих процесів, що відображає їх природну складність.

В основі цього методу лежить здатність до дивергентного мислення (Дж. Гілфорд), до перетворень і створення асоціацій, здатність породжувати нові ідеї та розробляти їх.

Дванадцять тестів творчої продуктивності Торренса згруповані у вербальну, образотворчу і звукову батареї:

- Завдання № 1 – Образотворче творче мислення
- Завдання №2 – Вербальне творче мислення
- Завдання № 3 – Словесно-звукове творче мислення

Тест творчого мислення П. Торренса припускає можливість різних варіантів і модифікацій. «Класичний варіант» тесту П. Торренса наводиться в додатку А (разом з інструкцією та вказівками щодо трактування результатів).

2.2. Практична робота з розвитку творчості у старших дошкільників у сюжетно-рольовій грі

Створення сприятливих умов є недостатньою умовою для виховання дитини з високим творчим потенціалом, хоча деякі західні психологи і зараз вважають, що творчість від самого початку властива дитині і головне – не обмежувати її волю у самовираженні.

Однак практика показує, що така стратегія «невтручання» неефективна: не всі діти можуть відкрити дорогу до творення і надовго зберегти творчу активність. На основі педагогічної практики можна знайти підтвердження тому факту, що за умови правильного підбору форм та методів внавчання та роботи з дітьми навіть дошкільнята, не втрачаючи своєрідності творчості, створюють більш високорівневі твори, ніж їх однолітки, які не навчені самовираженню. Саме у цьому криється популярність різноманітних дитячих гуртків, студій, музичних шкіл та шкіл мистецтв.

Проблема, чому і як вчити дітей була і лишається актуальним предметом для обговорення, однак сам факт необхідності такого навчання ні в кого не викликає сумнівів.

Виховання творчих здібностей дітей буде ефективним лише за умови, коли буде являти собою цілеспрямований процес, під час вирішуватиметься низка приватних педагогічних завдань, спрямованих на досягнення кінцевої мети.

Рис. 2.2. Умови формування творчої особистості

Основні психолого-педагогічні умови, які сприяють творчій діяльності учнівпочаткової школи, самореалізації їхньої особистості у навчально-виховному процесі, це створення творчої атмосфери в колективах, атмосфери співдружності, співтворчості, співпраці. У розвитку творчих можливостей учнів велике значення має випереджальний характер навчання й виховання. Його обґрунтував відомий психолог Л. Виготський і пояснив так: «Лише те навчання є добрим, яке передуює розвитку дитини, тобто викликає дитину до життя, пробуджує та приводить у дію низку внутрішніх процесів розвитку» [16].

Передусім, слід створити належні умови для розкриття природних задатків, щоб забезпечити розвиток творчих можливостей особистості природним шляхом. У зв'язку зі складністю психологічної структури обдарованості слід визначити не лише рівень розвитку конкретного виду здібностей, а й передбачити риси характеру, які б сприяли творчим успіхам особистості, її внутрішнім настановам, мотивам, стилям поведінки, специфіці спілкування.

Отже, організація навчально-виховного процесу у закладі дошкільної освіти повинна мати спрямування на розвиток творчих можливостей дітей. Педагогічний процес потрібно організувати таким чином, щоб викликати у дітей позитивні емоції, а також сприяти їх повноцінному розвитку, зокрема, його психічним і фізичним аспектам.

2.3. Аналіз результатів експериментальної роботи

Ефективність розробленої методики з розвитку творчих можливостей старших дошкільників була перевірена в рамках проведення передбаченого планом дослідження педагогічного експерименту.

Мета експериментального дослідження – практичним шляхом дослідити особливості розвитку творчих можливостей старших дошкільників, була досягнута з використанням теоретичних та емпіричних методів дослідження.

Для з'ясування стану досліджуваної проблеми у сучасній теорії та практиці були використані такі *теоретичні* методи:

- аналіз психолого-педагогічної літератури,
- синтез,
- класифікація,
- систематизація,
- порівняння,
- прогнозування,
- узагальнення.

З-посеред *емпіричних* методів дослідження були використані такі діагностичні методи, як психолого-педагогічне спостереження та анкетування старших дошкільників, а також педагогічний експеримент (складався з констатуючого, формуючого та контрольного етапів).

Педагогічний експеримент відбувався в три етапи:

- 1) констатуючий, на якому відбувалося початкове дослідження рівня творчих можливостей старших дошкільників як контрольної, так і експериментальної груп;
- 2) формуючий, на якому була виконана апробація розробленої методики з розвитку творчих можливостей дітей старшого дошкільного віку;
- 3) контрольний, на якому проводилося повторне дослідження рівня творчих можливостей, визначення ефективності проведеної формуючої роботи шляхом порівняння результатів дослідження на констатуючому та контрольному етапах.

У дослідженні брали участь загалом 60 дітей – учні двох паралельних груп старших дошкільнят. Вони проходили дві групи тестів Е.П. Торренса, а саме – «Образотворче творче мислення» та «Вербальне творче мислення».

Результати застосування методики Е. Торренса, група тестів «Образотворче творче мислення» були згруповані відповідно до кількості оригінальних зображень в групі на такі рівні розвитку творчих можливостей:

- Високий (4 і більше оригінальних зображень);
- Середній рівень – 3;
- Нижче середнього – 2;
- Низький рівень – 1 або жодного оригінального зображення.

При підрахунку оригінальних зображень по групі враховувалися:

- індивідуальність образного рішення,
- варіативність втілення зображення різними дітьми.

Результати дослідження образотворчого творчого мислення на констатуючому етапі педагогічного експерименту представлені в табличному вигляді:

Таблиця 2.1.

**Результати групи тестів «Образотворче творче мислення»
на констатуючому етапі дослідження**

Рівень розвитку творчих можливостей		Високий рівень	Середній рівень	Нижче середнього	Низький рівень
Контрольна група	Кількість дітей	10	6	5	9
	%	33%	20%	17%	30%
Експериментальна група	Кількість дітей	9	7	6	8
	%	30%	23%	20%	27%

Для кращого сприйняття результатів дослідження, відобразимо дані графічно, у вигляді діаграми:

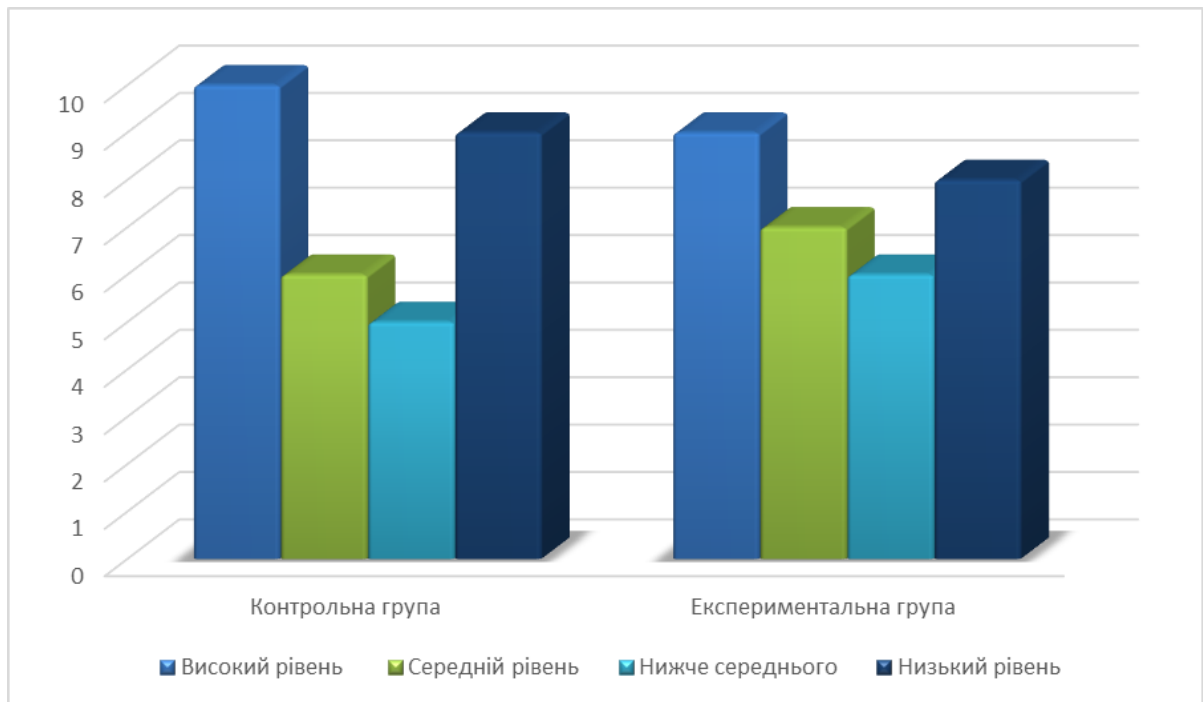

Рис. 2.3. Результати застосування тестів «Образотворче творче мислення» на початку дослідження

Представлені результати показали, що на початок проведення дослідження стан сформованості творчих можливостей дітей у контрольній та експериментальній групах знаходився приблизно на однаковому рівні. Також первинне тестування показало, що роботи на високому і середньому рівнях (3 і більше оригінальних зображення) зустрічаються досить рідко. Найчастіше зустрічаються в створених дітьми зображеннях образи:

- Круг - сонце, кулька;
- Квадрат - телевізор, портфель, будинок;
- Трикутник - ялинка, будинок, людина.

Результати застосування тестів групи «Вербальне творче мислення», були згруповані аналогічно до попередньої групи тестів, відповідно до кількості назв, представлені в табличному вигляді:

**Результати групи тестів «Вербальне творче мислення»
на початку дослідження**

	Рівень розвитку творчих можливостей	Високий рівень	Середній рівень	Нижче середнього	Низький рівень
Контрольна група	Кількість дітей	10	9	6	5
	%	33%	30%	20%	17%
Експериментальна група	Кількість дітей	9	9	7	5
	%	30%	30%	23%	17%

Відображення результатів у вигляді діаграми:

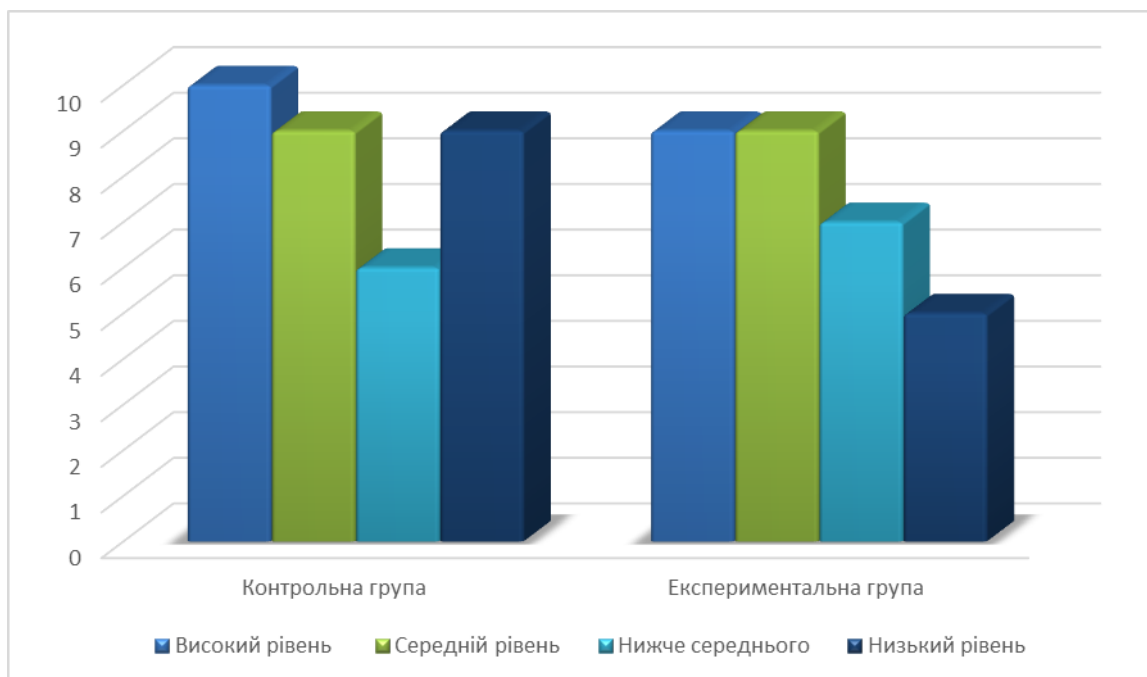

Рис. 2.4. Результати застосування групи тестів «Вербальне творче мислення» на початку дослідження

Отже, на основі аналізу результатів застосування зазначених методик визначення рівня творчих можливостей, можна зробити висновок про загальний не високий рівень розвитку творчих можливостей дітей у класі.

Наступний етап педагогічного дослідження – формуючий. Як вже було зазначено раніше, на цьому етапі була виконана апробація застосування сюжетно-рольових ігор для розвитку творчих можливостей старших дошкільників.

На цьому етапі з метою розвитку уяви та фантазії старших дошкільників, після проведення дослідження рівня розвитку творчих здібностей на констатуючому етапі, були застосовані методики сюжетно-рольової гри, що спонукало дітей проявити фантазію до різної діяльності.

Після застосування розвиваючих вправ, на останньому етапі педагогічного експерименту – контрольному, було проведене повторне дослідження рівня творчих можливостей старших дошкільників, результати якого представлені у табличній та графічній формах, щоб мати можливість краще порівняти їх з результатами констатуючого етапу.

- «Образотворче творче мислення»:

Таблиця 2.3.

**Результати групи тестів «Образотворче творче мислення»
на контрольному етапі експерименту**

	Рівень розвитку творчих можливостей	Високий рівень	Середній рівень	Нижче середнього	Низький рівень
Контрольна група	Кількість дітей	10	7	6	7
	%	34%	23%	20%	23%

	Рівень розвитку творчих можливостей	Високий рівень	Середній рівень	Ниже середнього	Низький рівень
Експериментальна група	Кількість дітей	13	11	6	0
	%	43%	37%	20%	0%

Відображення результатів у вигляді діаграми:

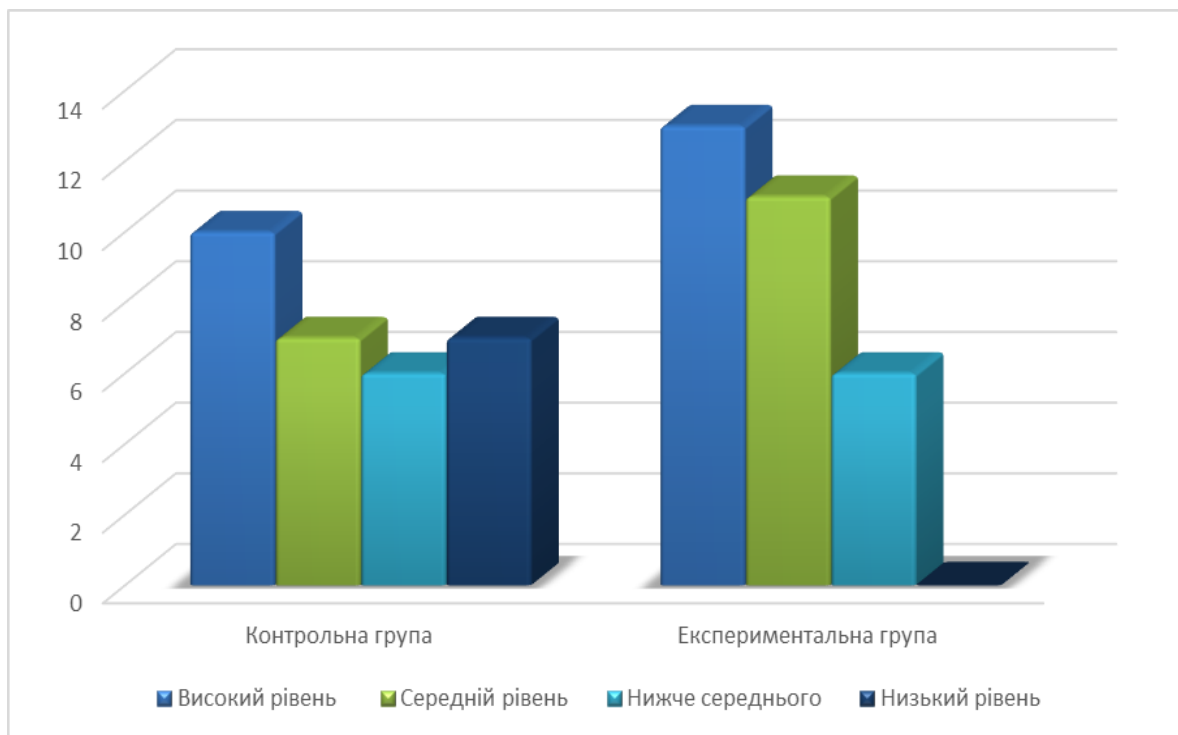

Рис. 2.5. Результати повторного тесту «Образотворче творче мислення» на контрольному етапі експерименту

Як показують результати повторного тестування дітей, рівень сформованості творчих можливостей старших дошкільників експериментальної групи на контрольному етапі значно відрізняється від того, що був на початку дослідження, до проведення формувального етапу педагогічного експерименту.

- «Вербальне творче мислення»:

Таблиця 2.4.

**Результати групи тестів «Вербальне творче мислення»
на контрольному етапі експерименту**

	Рівень розвитку творчих можливостей	Високий рівень	Середній рівень	Нижче середнього	Низький рівень
Контрольна група	Кількість дітей	10	9	6	5
	%	33%	30%	20%	17%
Експериментальна група	Кількість дітей	15	12	2	1
	%	50%	40%	6%	4%

Відображення результатів у вигляді діаграми:

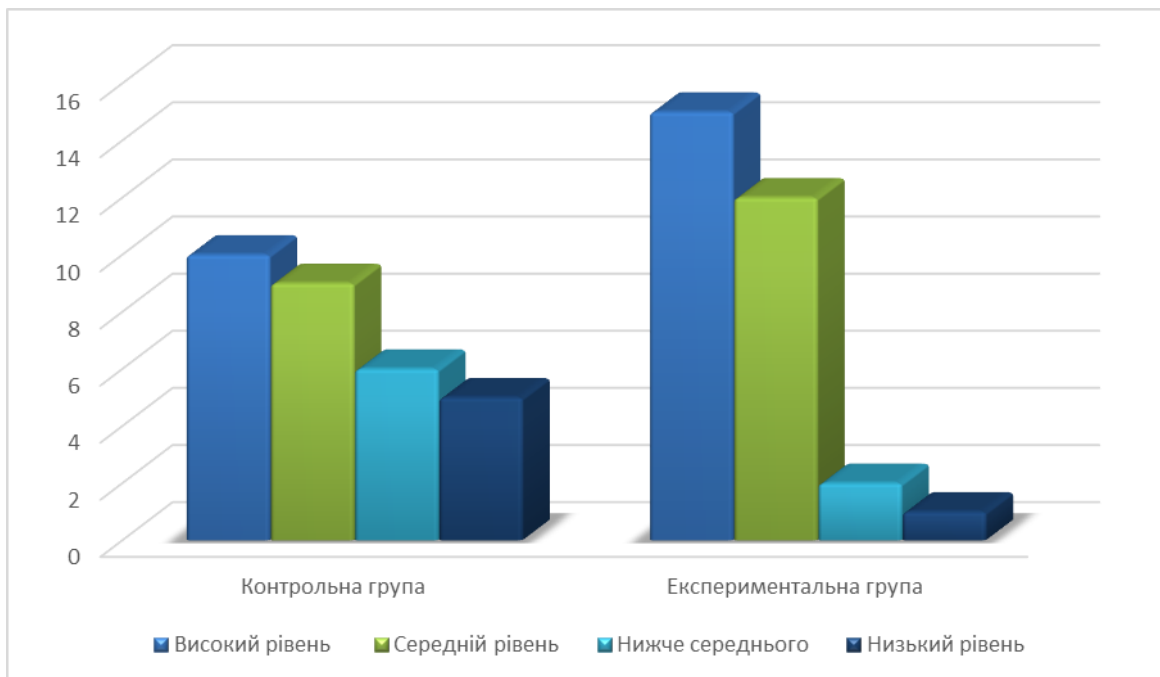

Рис. 2.6. Результати повторного застосування методики «Вербальне творче мислення» на контрольному етапі експерименту

Таким чином, проведене діагностичне дослідження і його аналіз виявили, що після виконання ряду розвиваючих ігор та вправ, які давалися старшим дошкільників в рамках дослідження, значно підвищився рівень оригінальності мислення дітей старших дошкільників. Це виражалося як в кількості оригінальних зображень, так і в кількості оригінальних назв, наведених дітьми у ході тестування.

Ці дані свідчать про невикористані можливості розвитку творчих здібностей старших дошкільників. Якщо не приділити відповідної уваги збагаченню творчих можливостей, їх розвитку саме у старших дошкільників, це може призвести до її поступового згасання, що негативно позначиться на результатах подальшого навчання у школі.

ВИСНОВКИ

В процесі долідження було досягнуто поставленої мети, яка полягала у обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності застосування сюжетно-рольових ігор для розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку.

У ході виконання роботи були виконані наступні завдання:

1. Аналіз вікових та психолого-педагогічних особливостей розвитку творчих здібностей старших дошкільників дозволив зробити висновок про високу вірогідність формування творчих можливостей у дитини старшого дошкільного віку за умови надання сприятливих для цього умов. Для формування якостей творчої особистості дітям варто надавати якнайбільшу кількість можливостей для випробовування себе в творчості, починаючи з найпростіших завдань. Засвоюючи досвід творчої діяльності, щоб вони могли набути здібності видозмінювати ті стереотипи мислення, яким вони вже навчилися, вчатьсЯ відмовлятися від них, а також знаходять нові підходи до осмислення раніше засвоєного або нового матеріалу.

2. Визначено сутність поняття сюжетно-рольової гри та її роль у розвитку творчості у дітей дошкільного віку. Сюжетно-рольова гра являє собою особливий тип діяльності, що втілює творче ставлення до навколишньої дійсності за допомогою розбіжності ігрових і реальних дій, що передбачає зародження нового, уявного задуму. Досить привабливі ігрові умови надають дитині простір для його творчої діяльності. Показником наявності у дітей креативності є здатність до реалізації задуму, комбiнування знань і уявлень, до створення ігрового образу, до вигадування і втілення ролі

3. Вивчення способів виявлення творчих здібностей старших дошкільників дозволило встановити, що на сьогоднішній день з-поміж усіх наявних методик найбільшого поширення набули тести, які дозволяють в обмежений період часу отримати характеристики індивідуально-психологічних особливостей учня за певними параметрами. Сьогодні тести

частіше за все створюються у вигляді бланкових методик. Більшість сучасних тестів є модифікацією тестів креативності Гілфорда й Торренса.

Також при проведенні дослідження творчих можливостей потрібно враховувати саму ситуацію дослідження, індивідуальні особливості досліджуваних, розуміння ними інструкції, вимог завдання, ставлення до дослідження.

Обґрунтовано педагогічну методику розвитку творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри. Виховання творчих здібностей дітей буде ефективним лише за умови представлення його в якості цілеспрямованого процесу, під час якого вирішується ряд приватних педагогічних завдань, які спрямовані на досягнення певної мети. Якщо не приділити відповідної уваги збагаченню творчих здібностей, їх розвитку саме у старших дошкільників, це може призвести до поступового згасання творчих можливостей, що негативно позначиться на результатах подальшого шкільного навчання.

4. Експериментальна перевірка методики розвитку творчих можливостей старших дошкільників дозволила з'ясувати рівень розвитку творчих здібностей дітей, а також ефективність методики їх розвитку.

Після проведення експерименту з дослідження (діагностування) рівня творчих здібностей дітей, з метою розвитку уяви та фантазії була застосована методика, що складається з набору розвиваючих ігор та вправ, і яка спонукає дітей проявити фантазію до різної діяльності. Повторне діагностичне дослідження виявило, що після виконання вищевказаних завдань були виявлені більш високі показники оригінальності мислення серед дітей.

Виходячи з результатів проведеної експериментальної роботи, можна зробити висновок, що застосування сюжетно-рольових ігор в освітньо-виховному процесі, спрямованому на дітей старшого дошкільного віку, є ефективним. Такі ігри моделюють творчий процес, розвивають увагу, пам'ять, особливо зорову, вміння знаходити закономірності, класифікувати й систематизувати матеріал, здібності комбінувати, вміти знаходити помилки й

недоліки; просторову уяву; здатність усвідомлювати і передбачати наслідки власних дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антощак О., Ганжала І., Ніколаєнко Н. Розуміння – розум – творчість. Київ: Видавничий дім «Шкільний світ», 2006. 112 с.
2. Артемова Л. В. Вчись граючись. Навколишній світ у дидактичних іграх. Київ: Томіріс, 1995. 112 с.
3. Бабіч Т. Що таке творчість? *Психолог*. 2007. № 18-19. С. 3-10.
4. Баранюк І. Г. Василь Сухомлинський про гармонію емоційно-образного та логіко-розумового у вихованні дитини. *Рідна школа*. 2017. №4. С. 15-17.
5. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. Москва: издательский центр «Академия», 2002. 320с.
6. Божович Л. Особистість і її формування в дитячому віці. Київ, 2009.
7. Бублій О. А. Розвиток творчих здібностей учнів. *Нива знань*. 2015. №3. С. 30-32.
8. Будій Н. Д. Розвиток творчих здібностей молодших школярів у роботі над текстом: автореферат дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Тернопіль, 2011. 225с.
9. Волкова Н.П. Педагогіка: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Видавничий центр «Академія». 2012.
10. Волобуєва Т. Розвиток творчої компетентності школярів. Харків: ТОВ Видавнича група «Основа». 2011.
11. Волошин К. О. Педагогічна система В. Сухомлинського. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка: Педагогіка*. 2003. №11. С. 17-18.
12. Волощук І. Методи розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку. *Рідна школа*. 2008. №6. С. 29-37.
13. Воронкова Е. Обдарованість: діагностика та система роботи зі здібними дітьми. *Психолог*. 2006. №№ 25-28. С. 5-37.

- 14.Воронюк І. В. Психологічні особливості реалізації творчого потенціалу молодших школярів: автореф. дис. ... канд. псих. наук: 19.00.07. Київ, 2003. 23 с.
- 15.Виготський Л.С. Педагогічна психологія. Москва: Издательство «АСТ, Астрель, Люкс», 2005. 224 с.
- 16.Выгодский Л.С. Проблемы возрастной периодизации детского развития. *Вопросы психологии*. 1972. № 2. С.114 - 123.
- 17.Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. Санкт-Петербург: Союз, 1997. 96 с.
- 18.Выготский Л.С. Психология развития ребенка. Москва: Смысл-Эксмо, 2003. С. 235-326.
- 19.Выготский Л.С. Психология. Москва: Издательство ЭКСМО-Пресс, 2000. 1008 с.
- 20.Гончаренко С.У. Український педагогічний словник /за ред. С. Головка. Київ: Либідь, 1997. 373 с.
- 21.Гримальська А. О. Розвиток творчого потенціалу молодших школярів на уроках літературного читання. *Таврійський вісник освіти*. 2017. № 1 (57). С. 108-113.
- 22.Грушко О.В. Розвиток творчих здібностей молодших школярів у процесі мовленнєвої діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09. Київ, 2005. 20 с.
- 23.Гуманізація процесу навчання в школі: навчальний посібник / за ред. С. П. Бондаря. Київ: Стислос, 2001. 256 с.
- 24.Гусак Л. Є. Лінгводидактичні аспекти асоціативного навчання іноземних мов молодших школярів. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: «Педагогічні науки»*. 2015. Вип. 1 (392). С. 37–42.
- 25.Дегтярьова Ю.В. Психолого-педагогічні основи формування досвіду моральної поведінки дошкільника засобами сюжетно-рольової гри. Журнал «Відкритий урок». 2014.

26. Дружинин В. Н. Психология общих способностей. Санкт-Петербург: Издательство «Питер», 2002. 386 с.
27. Дружинин В.Н. Психология творчества. *Психологический журнал*. 2005. Т.26. №5. С. 101-109.
28. Дьяченко О.М. Об основных направлениях развития воображения у детей. *Вопросы психологии*. 1988. № 6. С. 52 - 59.
29. Зиганов М., Козаренко В. Мнемотехника. Запоминание на основе визуального мышления. Москва: Школа рационального чтения, 2001.
URL: http://www.ereading.co.uk/bookreader.php/131416/Kozarenko%2C_Ziganov_mnemotehnika._Zapominanie_na_osnove_vizual%27nogo_myshleniya.html
30. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. Санкт-Петербург: Издательство «Питер», 2000. 96 с.
31. Карабаєва І. І., Карасьова К. В. Взаємозв'язок уяви, гри та навчання в дошкільному віці. *Обдарована дитина*. 2008. №10. С. 51-55.
32. Коваль І. І. Психолого-педагогічні умови розвитку творчих здібностей школярів. Програма «Обдаровані діти». *Обдарована дитина*. 2009. № 8. С. 20-29.
33. Ковальчук М. О. Розвиток творчості молодших школярів.
URL: <http://www.iod.edukit.cn.ua>.
34. Кондратенко Т. Д., Котырло В. К., Ладывир С. А. Обучение старших дошкольников. Київ: Школа, 1986. 152 с.
35. Крысько В.Г. Общая психология в схемах и комментариях: Учебное пособие. Санкт-Петербург: Издательство «Питер», 2009. 256 с.
36. Кузьменко В. У. Розвиток індивідуальності дитини 3-7 років: монографія. Київ: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2005. 354 с.
37. Кульчицька О. І. Педагогічні технології в неперервній освіті: монографія. / за ред. С. О.Сисоевої. Київ: Віпол, 2001. 502 с.

- 38.Кульчицька О. І., Чорна Л. П. Діагностика рівня розвитку творчих здібностей. *Обдарована дитина*. 2003. № 4. С. 13-28.
- 39.Кульчицька О. І. Складові біографії творця. *Обдарована дитина*. 1998. № 2-3. С. 15-24.
- 40.Лазарович Н.Б. Методика керівництва ігровою діяльністю: методичні рекомендації до дисципліни – Івано-Франківськ, 2013. – с.35
- 41.Лопатнєва, Т. Як виховувати творчу особистість. *Науково-методичний журнал МОН України*. 2016. №12. С. 51-52. Київ: Видавництво «Початкова школа».
- 42.Лук А. Н. Психология творчества. Москва: Наука, 1978. 128 с.
- 43.Маслоу А. Мотивация и личность. Санкт-Петербург: Издательство «Питер», 2002. 480 с.
- 44.Микуліна А. К. Особливості розвитку творчості у дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: «Педагогіка та психологія»*. 2016. Випуск 3.
45. Митник О., Кочерга О. Психолого-педагогічні умови розвитку дитячої творчості в навчально-виховному процесі. *Початкова школа*. 2014. № 11. С. 3-6.
- 46.Моляко В. О. Актуальні соціально-психологічні аспекти проблеми обдарованості. *Обдарована дитина*. 2008. №1. С. 2-6.
- 47.Моляко В.О. Творчий потенціал людини як психологічна проблема. *Обдарована дитина*. 2005. №4. С. 2-9.
- 48.Наволокіна Н. П., Андрєєва В. М. Практична педагогіка для вчителя. Харків: Видавництво «Основа», 2010. 117 с.
- 49.Національна доктрина розвитку освіти: Затверджена Указом Президента України від 25.06.2013 № 344/2013. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
- 50.Паламарчук Л. Б. Етнопедагогічні ідеї творчості В. О. Сухомлинського в процесі підготовки майбутнього вчителя. *Педагогічний дискурс*. 2011. Випуск 10.

- 51.Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка. Київ: Академвидав, 2006.
- 52.Проколієнко Л. М. Формування допитливості у дітей дошкільного віку. Київ: Школа, 1979. 88 с.
- 53.Психологічний словник / за ред. В.П. Зінченка, Б.Г. Мещерякова. Москва: Педагогіка-Пресс, 1997. 100 с.
- 54.Рагозіна В. Підготовка вчителя до розвитку творчих здібностей молодших школярів. Шляхи вдосконалення навчально-виховного процесу в початкових класах та дошкільних закладах: збірник статей за матеріалами міжвузівської науково-практичної конференції. Полтава, 1996. С.12-19.
- 55.Рагозіна В. Розвиток творчих здібностей у сім'ї. *Українська родина*. 1998. С. 908-914;
- 56.Рагозіна В. Феномен творчих здібностей в психолого-педагогічних дослідженнях. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: «Педагогіка»*. 1999. № 2. С. 78-80.
- 57.Рагозіна В. В. Теоретичний аспект проблеми творчих здібностей. Творчість, духовність, гуманізм в просторі освіти: збірник доповідей науково-практичної конференції. Вінниця, 1998. С.127-132.
- 58.Рібо Т. Творча уява. Москва, 2001. 562 с.
- 59.Рогозіна В. Педагогіческие условия развития творческих способностей на уроке. *Воспитание школьников*. 2007. №4. С. 28-30.
- 60.Роменець В.А. Психологія творчості. Київ: Либідь, 2001. 288 с.
- 61.Рубінштейн С.Л. Основи загальної психології. Москва: Педагогіка, 2003. 720 с.
- 62.Савенков А. И. Детская одаренность: развитие средствами искусства. Москва: Педагогическое общество, 1999. 220 с.
- 63.Савченко О. Я. Сучасний урок у початкових класах. Київ: Магістр, 2007. 255 с.
- 64.Словник української мови: в 11 т. Київ : Наукова думка, 1970-1980.

65. Сухомлинський В. О. Сто порад учителів. Київ: Школа, 1988. 310 с.
66. Тітов І. Г. Творча уява дитини: її критерії та функції у навчальній діяльності. *Обдарована дитина*. 2008. №10. С. 56-60.
67. Туник Е.Е. Тест Торренса. Диагностика креативности. Санкт-Петербург: Иматон, 1998. 186 с.
68. Ушинський К.Д. Історія уяви. Москва: Карапуз., 2000.
69. Фаніна, М. Критичне мислення як засіб формування та розвитку творчих здібностей. *Науково-методичний журнал МОН України*. 2016. №12. С. 34-36. Київ: Видавництво «Початкова школа».
70. Холодная М. А. Психология интеллекта. Парадоксы исследования / М. А. Холодная. – 2-е изд., перераб. и доп. / М. А. Холодная. – Санкт-Петербург: Издательство «Питер», 2002. 272 с.
71. Черноус В. Творчі здібності особистості: визначення, сутність, структура. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2012. № 5 (Ч. 1). С. 83-84.
72. Янковчук М. М. Розвиток обдарованості: практичний досвід. *Обдарована дитина*. 2013. № 9. С. 48-49.

ДОДАТКИ

Додаток А

МЕТОДИКА ТОРРЕНСА

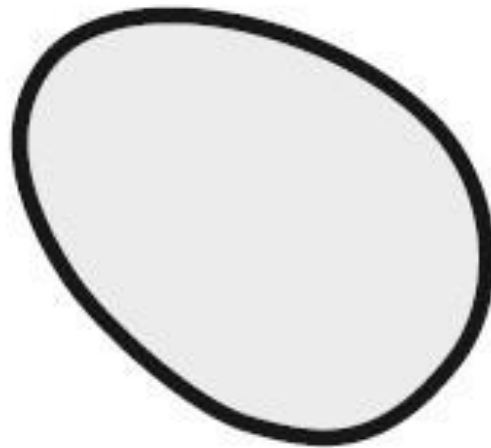
ОБРАЗОТВОРЧЕ ТВОРЧЕ МИСЛЕННЯ

Побудова образу на основі графічного стимулу.

Субтест 1. Намалюй картинку.

Тестовий матеріал:

а) фігура овальної форми з кольорового паперу. Колір фігури може бути будь-який, але такий, щоб можна було малювати деталі не тільки зовні, але і всередині контуру;

б) чистий аркуш паперу;

в) клей;

г) кольорові олівці.

Інструкція. Ви отримали фігуру з кольорового паперу і клей. Придумайте будь-яку картину, частиною якої була б ця фігура. Це може бути будь-який предмет, явище або розповідь. За допомогою клею помістіть цю фігуру на чистому аркуші в будь-якому місці. А потім домалюйте її олівцями, щоб вийшла задумана вами картина.

Спробуйте придумати таку картину, яку ніхто б не зміг придумати. Доповнюйте свій малюнок новими деталями та ідеями, щоб зробити з нього якомога більш цікаву і захоплюючу історію.

Коли ви закінчите малюнок, придумайте до нього назву і напишіть внизу аркуша. Зробіть цю назву якомога більш незвичайною.

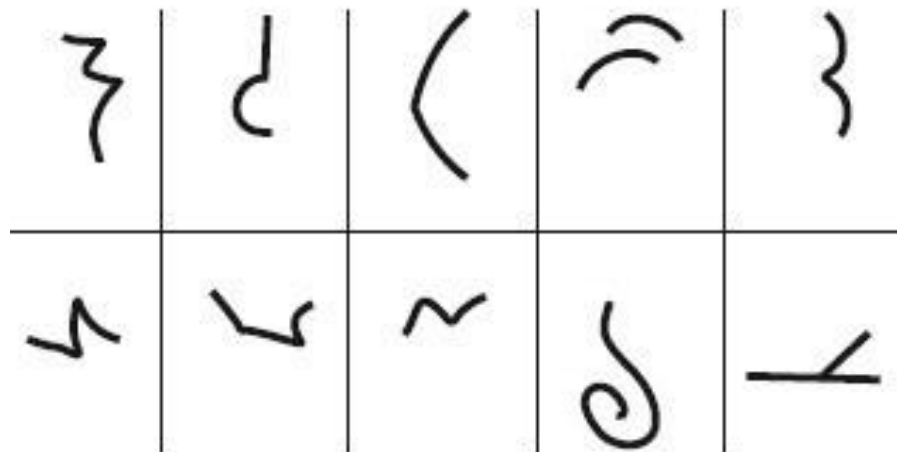
Коментар. На дев'ятій хвилині нагадайте дітям, що потрібно закінчити і підписати назву малюнку, а також своє прізвище і клас. Після закінчення десяти хвилин вимкніть секундомір і зупиніть роботу.

Субтест 2. Закінчи малюнок.

Тестовий матеріал:

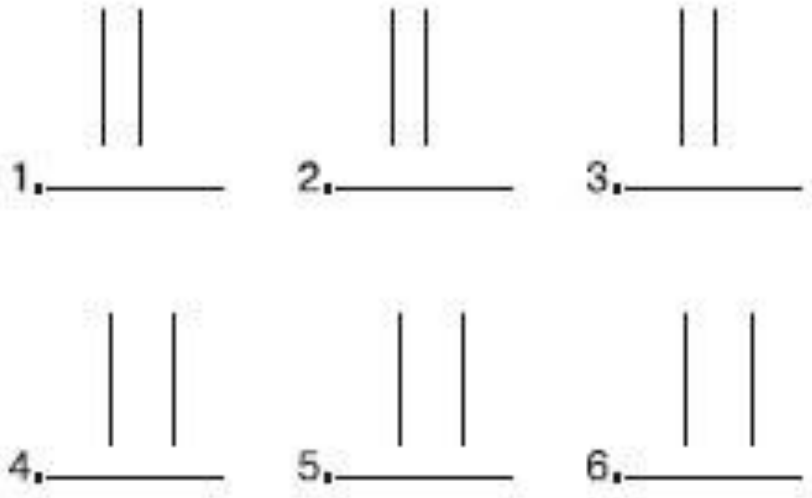
- а) простий олівець;
- б) тестовий бланк, що складається з десяти квадратів, в яких зображені графічні контури різної форми.

Інструкція. На цих аркушах намальовані незакінчені фігурки. Якщо додати до них лінії, вийдуть цікаві предмети або сюжетні картинки. Спробуйте придумати такі картинки або історію, які ніхто більше придумати не зможе. Зробіть її повною та цікавою, додавайте до неї нові ідеї. Придумайте цікаву назву для кожної картинки і напишіть її внизу цієї картинки. (Якщо діти засмучені тим, що не встигають закінчити завдання вчасно, скажіть наступне: «Ви всі працюєте по-різному. Деякі встигають намалювати всі малюнки дуже швидко, а потім повертаються до них і додають деталі. Інші встигають намалювати лише кілька, але з кожного малюнку створюють дуже складні розповіді. Продовжуйте працювати так, як вам більше подобається, як вам зручніше».) Після закінчення десяти хвилин вимкніть секундомір і зупиніть роботу.

Субтест 3. Лінії

Інструкція. Побудуйте якомога більше предметів або сюжетних картинок з кожної пари ліній. Ці лінії повинні становити основну частину вашої картини. Олівцем додайте лінії до кожної пари, щоб картина була закінчена. Можна малювати між лініями, над лініями, навколо ліній – де завгодно. Складіть якомога більше предметів або картинок. Спробуйте зробити їх якомога більш цікавими. Підпишіть кожну картинку, придумавши назву.

Після закінчення десяти хвилин виконання завдання припиняється. Якщо діти не змогли написати назви до своїх малюнків, з'ясуйте у них назви відразу після тестування.

ВЕРБАЛЬНЕ ТВОРЧЕ МИСЛЕННЯ

Інструкція. Пропоную вам виконати захоплюючі завдання. Всі вони вимагають від вас уяви, для того, щоб придумати нові ідеї та скомбінувати їх різним чином. При виконанні кожного завдання намагайтесь придумати щось нове і незвичайне, чого ніхто більше не зможе придумати. Спробуйте потім доповнити вашу ідею так, щоб вийшла цікава розповідь-картинка.

Час виконання кожного завдання обмежений. Працюйте швидко, але не поспішайте. Намагайтесь обмірковувати ідеї. Якщо ви встигнете повністю виконати завдання до команди про закінчення часу – сидіть тихо і чекайте, поки не буде дано дозвіл всім приступити до наступного завдання. Якщо ви не встигаєте виконати завдання у відведений період часу, переходите до виконання наступного за загальною команді. Якщо у вас виникнуть питання, мовчки підніміть руку, і я підійду до вас і дам необхідні роз'яснення.

Перші три завдання будуть пов'язані з малюнком, який ви бачите:

Ці завдання дозволяють дізнатися, **чи вмісте ви ставити питання і будувати здогадки про деякі події, їх причини та наслідки.**

Подивіться на картинку і подумайте: що сталося? Що можна з упевненістю сказати, дивлячись на цю картинку? Що потрібно ще дізнатися, щоб зрозуміти, що трапилося, чому це сталося і чим це може закінчитися?

Завдання 1. Постав запитання.

Інструкція. Напиши всі питання, які можеш придумати за цією картинкою (до цього і до подальших завдань додається чистий аркуш паперу, на якому в стовпчик проставлені номери запитань від 1 до 23). Постав всі питання, які необхідні для того, щоб зрозуміти, що сталося. Не став таких запитань, на які можна відповісти, глянувши на картинку. Розглядати картинку можеш скільки завгодно.

Завдання 2. Відгадай причини.

Інструкція. Спробуй знайти і записати якомога більше причин події, зображеної на малюнку. Можна виходити з тих подій, які могли б трапитися до моменту, зображеного на картинці, або через багато часу після нього. Не бійся будувати здогадки.

Завдання 3. Відгадай наслідки.

Інструкція. Вкажи якомога більше можливих результатів події, зображеної на малюнку. Напиши про те, що може трапитися відразу після події, або про те, що може трапитися в далекому майбутньому.

Завдання 4. Результати удосконалення.

Інструкція. Ти бачиш малюнок (ескіз) м'якої іграшки – слона.

Придумай, як можна змінити цього іграшкового слона, щоб дітям було веселіше з ним грати. Напиши найцікавіші і незвичайні способи його зміни.

Завдання 5. Незвичайні способи вживання (картонні коробки).

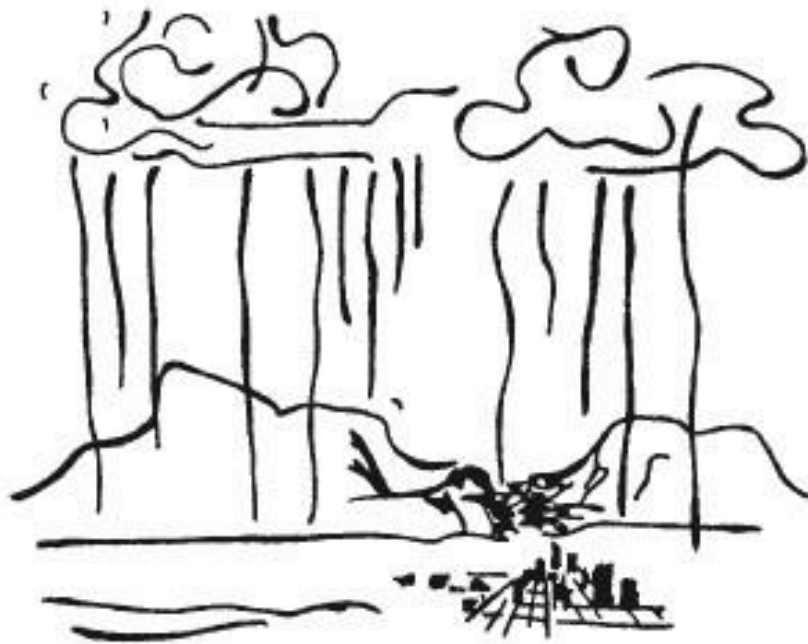
Інструкція. Більшість людей викидають порожні картонні коробки, але ці коробки можуть мати тисячі цікавих і незвичайних способів використання. Придумай якнайбільше таких цікавих і незвичайних способів використання. Не обмежуйте себе тільки такими способами, які ти бачив або про які чув.

Завдання 6. Незвичайні питання.

Інструкція. У цьому завданні потрібно придумати якомога більше питань про картонні коробки. Ці питання повинні спонукати до найрізноманітніших відповідей і залучати інтерес до інших коробок. Спробуйте придумати найбільш незвичайні питання про такі властивості картонних коробок, які зазвичай не приходять в голову.

Завдання 7. Давайте уявимо.

Інструкція. Уяви собі таку неймовірну ситуацію: до хмар прикріплені мотузки, які звисають до землі.

Що трапилося? Подумай, до яких можливих подій це призведе, які можуть бути наслідки? Вислови якомога більше здогадок і припущень. Запиши свої думки і припущення.

СЛОВЕСНО-ЗВУКОВЕ ТВОРЧЕ МИСЛЕННЯ

Діагностика словесно-звукового творчого мислення складається з двох тестів, проведених за допомогою магнітофонного запису.

У першому тесті – «Звук і образи» – використовуються в якості акустичних стимулів знайомі і незнайомі звуки (природні, синтетичні і музичні звуки).

Другий тест – «звуконаслідування і образи» – містить різні слова, інтонації, що нагадують різні змістовні знаки (скрип, тріск), що імітують природні звуки, притаманні якомусь об'єкту, музичні інтонації, інтонаційні комплекси, змодельовані на синтезаторі.

В обох тестах досліджуваний після прослуховування звукового запису пише, на що схожий той чи інший звук. Дається повна свобода уяви. Звуки пред'являються чотири рази.

ТЕСТ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ П. ТОРРЕНСА.

ІНСТРУКЦІЯ. ОБРОБКА РЕЗУЛЬТАТІВ.

Даний тест вперше запропонований американським психологом **П. Торренсом в 1962 р.** Тест призначений для діагностики креативності починаючи з дошкільного віку (5-6 років). Ускладнені варіанти можуть бути використані і в інших вікових групах (до 17-20 років). Головне завдання, яке ставив перед собою П. Торренс, – отримати модель творчих процесів, що відображає їх природну складність.

В основі цього методу лежить здатність до дивергентного мислення (Д. Гілфорд), до перетворень і створення асоціацій, здатність породжувати нові ідеї та розробляти їх.

Дванадцять тестів творчої продуктивності Торренса згруповані у **вербальну, образотворчу і звукову батареї.** Перша позначається як вербальне творче мислення, друга – образне творче мислення, третя – словесно-звукове творче мислення.

Тест творчого мислення П. Торренса припускає можливість різних варіантів і модифікацій. Останнім часом з'явилося безліч різних адаптованих модифікацій даного тесту (А. М. Матюшкін, Н. В. Шумакова, Е. І. Шелбанова, Н. П. Щербо, В. Н. Козленко, Е. Е. Тунік, А. Е. Симановський, Т. А. Баришева). **Нижче наводиться «класичний варіант» тесту П. Торренса.**

Підготовка до тестування

Перед пред'явленням тесту необхідно враховувати наступні **аспекти роботи.**

1. Тести не допускають ніяких змін і доповнень. Навіть невеликі «імпровізації» в інструкціях вимагають повторної стандартизації та валідації тесту. Не слід також збільшувати час виконання тесту, так як нормативні дані, представлені в керівництві, відповідають зазначеному ліміту часу.

2. Під час тестування необхідно створити сприятливу емоційну атмосферу. Вживання слів «тест», «перевірка», «іспит» необхідно уникати, так як тривожна, напружена обстановка блокує свободу творчих проявів. Тестування проходить у формі захоплюючої гри, цікавих завдань, в обстановці заохочення уяви, допитливості дітей, стимулювання пошуку альтернативних відповідей.

3. Оптимальний розмір групи – 15-35 досліджуваних. Для молодших дітей розмір груп слід зменшити до 10-15 осіб, а для дошкільнят переважно індивідуальне тестування.

4. Час виконання фігурної форми тесту – 30 хвилин. Враховуючи підготовку, читання інструкцій, можливі питання, необхідно для тестування відвести 45 хвилин.

5. Якщо інструкція викличе запитання дітей, треба відповісти на них повторенням інструкції, але більш зрозумілими для них словами. Необхідно уникати прикладів і ілюстрацій можливих відповідей-зразків. Це призводить до зменшення оригінальності і в деяких випадках – кількості відповідей.

Обробка експериментальних даних

Характеристика основних показників творчого мислення

1. Легкість (швидкість) – кількісний показник, що відображає здатність до породження великої кількості ідей (асоціацій, образів). Вимірюється числом результатів.

2. Гнучкість – відображає здатність висувати різноманітні ідеї, переходити від одного аспекту проблеми до інших, використовувати різні стратегії вирішення.

Вимірюється числом категорій. Категорії:

- світ природи;
- тваринний світ;
- людина;
- механічне;
- символічне;
- декоративні елементи;

- видове (місто, будинок, шосе, двір);
- мистецтво;
- динамічні явища.

3. Оригінальність – характеризує здатність до висування ідей, відмінних від очевидних, нормативних. Вимірюється кількістю неординарних відповідей, образів, ідей.

4. Розробленість (ретельність, деталізація образів) – фіксує здатність до винахідництва, конструктивної діяльності. Вимірюється кількістю істотних і несуттєвих деталей при розробці основної ідеї.

При обробці експериментальних даних необхідно мати на увазі, що **причини низьких і високих показників по всіх когнітивних параметрах креативності можуть бути різними**. Так, низькі показники за фактором «швидкість» можуть бути пов'язані з високою деталізацією, розробленістю ідей. Високі показники по даному фактору можуть свідчити про імпульсивність або поверховість мислення. Низькі показники за фактором «гнучкість» свідчать про ригідність мислення або низьку інформованість, слабку мотивацію. Надзвичайно високі показники мають «негативний відтінок» і можуть свідчити про нездатність до єдиної лінії в мисленні. Високий коефіцієнт оригінальності іноді спостерігається при психічних і невротичних розладах. **Тому при обробці емпіричних даних істотним є не тільки кількісний результат (бали), а й причини цього результату.**

До вошої уваги пропонуємо **розгорнуту інтерпретацію до завдання № 1 Образотворче творче мислення**. Адаптація тесту здійснена співробітниками центру «Творча обдарованість» Н. В. Шумакова, Е. І. Шелбановою, Н. П. Щербо.

Оцінка виконання завдання субтесту №1 «Намалюй картинку»

Оригінальність. При обробці використовується шкала від 0 до 5 балів, згідно частоті однакових відповідей. Відповіді, що зустрічаються в 5% і більше випадків, отримують 0 балів. Так само оцінюються і очевидні відповіді, на кшталт «крапля», «груша», «яйце».

Відповіді, що зустрічаються в 4,00-4,99%, оцінюються 1 балом, в 3,00-3,99% – 2 балами, в 2,00-2,99% – 3 балами, в 1,00-1,99% – 4 балами. Всі інші відповіді отримують 5 балів.

Не зараховуються відповіді, які не відповідають завданню, якщо малюнок не пов'язаний з кольоровою фігурою.

Ретельність розробки. При оцінці ретельності розробки бали даються за кожен значущу деталь (істотну ідею), що доповнює вихідну стимульну

фігуру, як в межах її контуру, так і за її межами. При цьому основна найпростіша відповідь має бути значущою, інакше її розробленість не оцінюється. Один бал дається за кожну істотну деталь загальної відповіді (при цьому кожен клас деталей оцінюється один раз і при повторенні не враховується):

- колір, якщо він доповнює основну ідею;
- штрихування (але не за кожну лінію, а за загальну ідею);
- прикраса, якщо вона має сенс;
- кожну варіацію оформлення (крім чисто кількісних повторень), значиму по відношенню до основної відповіді;
- кожну подробицю у назві понад необхідного.

Якщо лінія розділяє малюнок на дві значущі частини, підраховуються бали в обох частинах малюнка. Якщо лінія позначає певний предмет (пояс, шарф ...), вона оцінюється одним балом.

Оцінка виконання завдання по субтесту 2 «Закінчи малюнок»

Швидкість. Цей показник визначається підрахунком числа завершених фігур. Максимальний бал дорівнює 10.

Гнучкість. Цей показник визначається числом різних категорій відповідей. Для визначення категорій можуть використовуватися як самі малюнки, так і їх назви (що іноді не збігається).

Оригінальність і ретельність розробки оцінюється аналогічно обробці завдання субтеста 1.

Оцінка виконання завдання по субтесту 3 «Лінія»
Проводиться аналогічно першим двом технологіям.

Додаткові преміальні бали за оригінальність ідеї. Такі бали даються:
1. За нестандартність мислення і відхилення від загальноприйнятого, яке проявляється в об'єднанні кількох вихідних повторюваних фігур (пар паралельних ліній) в єдиний малюнок. **П. Торренс відносить це до проявів високого рівня творчих здібностей.** Такі діти бачать можливості там, де вони приховані від інших.

У зв'язку з цим необхідно присуджувати додаткові бали за об'єднання в блоки вихідних фігур: об'єднання двох пар ліній – 2 бали; трьох – п'яти пар – 5 балів, шести – десяти пар – 10 балів, одинадцяти – п'ятнадцяти пар – 15 балів, більше п'ятнадцяти пар – 20 балів.

Ці преміальні бали додаються до загальної суми балів за оригінальність по всьому третьому завданню.

2. За естетичні художні компоненти втілення ідеї. Експериментальні дослідження показали, що **художньо обдаровані діти включають естетичні**

